

Problemi i perspektive suvremene filozofije odgoja: Mediji kao zamjena autoriteta u odgoju djeteta

Pavasović, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:216944>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Marija Pavasović

PROBLEMI I PERSPEKTIVE SUVREMENE FILOZOFIJE
ODGOJA:
MEDIJI KAO ZAMJENA AUTORITETA U ODGOJU
DJETETA

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Marija Pavašević

PROBLEMI I PERSPEKTIVE SUVREMENE FILOZOFIJE
ODGOJA:
MEDIJI KAO ZAMJENA AUTORITETA U ODGOJU
DJETETA

Diplomski rad

Mentor rada:
dr. sc. Tomislav Krznar

Zagreb, rujan, 2023.

SADRŽAJ

SAŽETAK

SUMMARY

1. Uvod.....	1
2. Mediji	3
2.1. Tiskani mediji.....	4
2.1.1. Novine	5
2.1.2. Knjige	7
2.2. Elektronički mediji.....	9
2.2.1. Televizija	9
2.2.2. Radio	11
2.2.3. Internet	12
3. Važnost autoriteta u odgoju djeteta	14
3.1. Važnost uloge roditelja u medijskom odgoju	16
3.2. Uloga odgojno-obrazovnih ustanova u medijskom odgoju.....	17
4. Medijska istraživanja u svijetu i Hrvatskoj.....	19
5. Uloga medija u odgoju djece.....	22
5.1. Negativan utjecaj medija na djecu	22
5.1.1. Utjecaj korištenja medija na razvoj.....	22
5.1.2. Mediji i nasilje.....	23
5.1.3. Ovisnost o internetu	25
5.1.4. Cyber-kriminal	27
5.1.5. Reklame.....	30
5.1.6. Negativni prikaz djece i mladih u tiskanim medijima.....	31
5.2. Pozitivan utjecaj medija na djecu.....	33
6. Zaključak.....	36

POPIS LITERATURE

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI DIPLOMSKOG RADA

Sažetak

Tema ovog diplomskog rada su problemi i perspektive s kojima se roditelji susreću u suvremenom odgoju i koje donose različiti mediji. Neporeciva je prisutnost medija u današnje doba, kako u životu odraslih, tako i djece. Prisutni su na svim poljima, od igre i slobodnog vremena do vrtića, škola te dalje u obrazovanju i poslovnom segmentu života. U radu je zato objašnjen utjecaj medija na djecu u najvažnijem razdoblju njihova života.

Prikazane su različite vrste medija kojima su djeca u većoj ili manjoj količini izložena. To su tiskani mediji odnosno novine i knjige te elektronički mediji odnosno televizija, radio i internet. Nadalje, u radu je prikazana važnost autoriteta roditelja u odgoju općenito te medijskom odgoju. Odgojno-obrazovne ustanove imaju veliki značaj u ranom odgoju djeteta te je objašnjena i njihova uloga u medijskom odgoju. Osim toga, rad donosi uvid u istraživanja o prisutnosti i korištenju pojedinih medija u svijetu i Hrvatskoj.

Pozitivan utjecaj medija u životu djece očituje se najviše u obrazovanju gdje se pokazalo da može služiti kao moćan alat. Bitno je služiti se njima svjesno i promišljeno te s dozom kritike i naglaskom na medijsku pismenost. U tome važnu ulogu imaju roditelji i odgojitelji koji i sami trebaju osvijestiti vlastito korištenje medija i razvijati kod djece mogućnost raspoznavanja kvalitetnog od nekvalitetnog medijskog sadržaja. S druge strane negativni se utjecaj očituje kroz nasilje u medijima, ovisnost o internetu, različite vrste cyber kriminala, reklame kojima su mete djeca i negativan prikaz djece u tiskanim medijima.

Najvažniju ulogu u stvaranju pozitivnog i kvalitetnog odnosa prema medijima imaju roditelji. Oni su i dalje nezamjenjivi autoritet kojeg sami odgovorno trebaju ostvariti i njegovati. Žele li provoditi kvalitetan odgoj te odgojiti sretnu i odgovornu djecu koja će se znati služiti medijima na odgovarajući način, trebaju uložiti kvalitetno vrijeme te se sami medijski obrazovati razvijajući medijsku pismenost.

Ključne riječi: mediji, djeca, roditelji, odgoj, autoritet

Summary

The topic of this thesis are the problems and perspectives that parents face in modern upbringing and are brought by different media. The presence of the media in today's age is undeniable, both in the lives of adults and children. They are present in all fields, from play and free time to kindergartens, schools and further in education and the business segment of life. This paper therefore explains the influence of the media on children in the most important period of their lives.

Different types of media to which children are exposed in larger or smaller quantities are shown. These are printed media i.e., newspapers and books, and electronic media, i.e. television, radio and the Internet. Furthermore, the paper shows the importance of parents' authority in upbringing in general and in media education. Educational institutions are of great importance in the early education of children. Their role in media education is also explained. In addition, the paper brings insight into research on the presence and use of certain media in the world and Croatia.

The positive influence of the media in children's lives is most evident in education, where it has been shown that it can serve as a powerful tool. It is important to use them consciously and thoughtfully, with a dose of criticism and an emphasis on media literacy. Parents and educators have an important role themselves. They need to be aware of their own use of the media and develop the ability to distinguish between quality and low-quality media content. On the other hand, the negative impact is manifested through violence in the media, addiction to the Internet, various types of cybercrime, advertisements targeting children and negative portrayal of children in print media.

Parents play the most important role in creating a positive and quality relationship with the media. They still have an irreplaceable authority role which they should responsibly exercise and nurture. If they want to carry out quality education and raise happy and responsible children who will know how to use the media in an appropriate way, they should invest quality time and educate themselves in the media by developing media literacy.

Keywords: media, children, parents, upbringing, authority

1. Uvod

Mediji te njihov utjecaj na ljude, a pogotovo na djecu, privlači sve veću pozornost društva. Više ih je vrsta, a osnovna je podjela na tiskane i elektroničke medije. U današnje vrijeme upitno je mogu li se uopće izbjeći obzirom da su svuda oko nas - od časopisa, novina, televizije pa sve do radija i nezaobilaznog interneta. Razvojem društva, njihovo je korištenje u porastu. Odrasli su sve više izloženi svim vrstama medija budući da ih, osim u privatnom, koriste i u poslovnom segmentu života. Zbog sve veće preokupiranosti poslom, neminovno dolazi i do sve manje fizički i psihički prisutnih roditelja u životu djece, a time i u odgoju. Djeca su izložena drugim autoritetima, a kao jedan od njih pokazali su se upravo mediji. Postavlja se pitanje tko onda uistinu odgaja djecu u ovo suvremeno doba? Roditelji, institucije ili pak sveprisutni mediji?

Jedan od najvažnijih medija u životu djeteta je knjiga. Ona je nezaobilazna u obrazovanju i ima neupitnu ulogu u životu djece. Zbog toga je bitno da i roditelji izdvoje vrijeme za aktivnosti čitanja i listanja knjiga s djecom od malih nogu. Osim knjige prisutan je tisak odnosno novine koje svojim objavama utječu na sliku djece u društvu, bilo to svjesno ili nesvjesno. 20. stoljeće donijelo je nove vrste medija koji su djeci najzanimljiviji, televiziju i internet. Od najmanje dobi u životu djece televizija je konstantno prisutna, makar u pozadini koju osluškuju. Iako se često spominju istraživanja koja su utvrdila da mala djeca uopće ne bi trebala gledati u ekrane, čini se da je upravo to određenom dijelu roditelja glavni alat za *"malo mira u kući"* da se stignu posvetiti drugim aktivnostima ili pak malo predahnuti. I dok neki ne znaju za bolje, nekima je crtić ili serija ta linija manjeg otpora za kojom su svjesno spremni posegnuti. Dok starije generacije naglašavaju kako su sretni što nisu imale *"distraktore"* tijekom odrastanja, mlađe ne znaju za drugi način i ne mogu zamisliti drugačiji život. Pitanje je je li on uopće moguć i nužan. Između ostalog, u radu se istražuje tema funkcije novijih i sada već po nekima zastarjelih medija u životima djece i mladih.

Rasprava o ulozi medija te njihovu pozitivnom ili negativnom utjecaju sve je više. Ipak, najviše se u javnosti govori o negativnim utjecajima elektroničkih medija i istraživanjima koja ukazuju da nisu nimalo bezazleni. Većina se istraživanja osvrće na negativan utjecaj dok je onih o pozitivnom utjecaju na djecu još uvijek u manjem broju. Obzirom na ubrzani razvoj elektroničkih medija, zajedno sa suvremenim društvom, teško je uistinu odrediti domet njihova pozitivnog i negativnog utjecaja na djecu. Zasad se najviše u negativnom kontekstu spominje nasilje, cyber kriminal kao i posljedice koje pretjerano korištenje medija ostavlja na razvoj. Također, djecu se u

dnevnim novinama koristi kao pijune koji potiču senzacionalizam na kojem se baziraju današnje novine. Pozitivni utjecaj prezentiran je kroz korištenje medija kao moćnog alata u obrazovanju koji omogućuje bolji razvoj određenih vještina.

Djeci su roditelji uzor. Njihova svjesna i nesvjesna ponašanja utječu na ponašanja i percepciju djece te gledajući roditelje djeca uče svakodnevnom funkcioniranju. Kao najvažnija stavka za pravilno korištenje navodi se razvoj medijske kompetencije i pismenosti u odraslih, djece i mladih. Odrasli trebaju intervenirati i kontrolirati količinu i kvalitetu sadržaja kojima su djeca izložena te se sami više baviti različitim aktivnostima koje ne uključuju medije i provoditi kvalitetno vrijeme sa svojim mališanima.

Ovaj diplomski rad kroz pet poglavlja prikazuje problematiku medija u ulozi autoriteta u životu suvremenog djeteta. U drugom poglavlju objašnjeno je što su točno mediji i koje vrste postoje te koliku prisutnost imaju u životu djece. Treće poglavlje prikazuje važnost uloge autoriteta roditelja općenito i u medijskom odgoju djece. Također je objašnjena uloga odgojno-obrazovnih ustanova u medijskom odgoju djece predškolskog uzrasta. U četvrtom poglavlju prezentirana je medijska situacija odnosno istraživačka saznanja otprije o medijima u svijetu i Hrvatskoj. Nadalje, objašnjeni su pozitivni i negativni utjecaji medija na djecu. Na kraju rada prikazano je nekoliko završnih misli o glavnoj problematici.

2. Mediji

Riječ medij potječe iz latinskog jezika (*lat. medium-sredina*) i označava sredstvo za prijenos poruka, vijesti i obavijesti širokom krugu ljudi. Sve poruke koje se proizvode, koriste i prenose pomoću medijskih i komunikacijskih platformi nazivaju se medijskim sadržajem. To uključuje SMS poruke, filmove, fotografije, televizijske i radijske programe, videoporuke, vijesti, blogove, videomaterijale i e-knjige (Tomljenović i sur., 2018). Glavni cilj medija je zadovoljavanje potrebe za informiranošću o važnim društvenim procesima i svim relevantnim događajima. Oni su posrednici između vlasti i javnosti, informiraju javnost o svim važnim temama za društvenu zajednicu, a sve to kako bi ispravno formirali, a danas i sve više, manipulirali javno mišljenje građana. Osim prenošenja informativnog sadržaja, omogućuju prikazivanje edukativnog i zabavnog sadržaja. Snažno utječu na svaku osobu i duboko su ukorijenjeni u društvene aspekte što ukazuje na njihovu važnost (Jurčić, 2017).

Zanimanje za sredstva komunikacije pojavilo se vrlo rano. Već se u staroj Grčkoj i Rimu retorika, usmena i pismena komunikacija shvaćala vrlo ozbiljno. Proučavala se u srednjem vijeku i s još većim oduševljenjem u renesansi. O medijima se, prema Oxford English Dictionaryu, počelo govoriti 1920-ih, a 1950-ih spominje se "komunikacijska revolucija" (Briggs i Burke, 2011). Zbog razvoja tehničke i tehnološke baze medija došlo je do napretka u komunikaciji i komunikacijskim vještinama preko medijskih kanala. 20. i početak 21. stoljeća donijeli su snažan razvoj medija, posebno elektroničkih. Razvoj medija u prošleme stoljeću osjeća se u suvremenome društvu, a svoje su djelovanje proširili i usmjerili na sve društvene strukture. Iako je internet zasjenio novine, televiziju i radio, nijedan medij nije toliko nadmoćan da bi mogao iskorijeniti druge jer svaki medij ima svoju publiku odnosno zadovoljava određene potrebe konzumenta. Tako tisak informira, televizija informira i zabavlja, radio uglavnom zabavlja, potom informira i slično. (Jurčić, 2017). Ljudi se obično informiraju iz više različitih medija na razne načine i u razno vrijeme, ovisno o situaciji. Prema tome, može se zaključiti da pomažu jedan drugoga i da su sastavni dio svijeta u kojem živimo (Mataušić, 1992).

Mediji imaju utjecaj na formiranje javnog mnijenja, stavova i ponašanja pojedinca. Postali su glavni odgojitelji djece i mladih (Jurčić, 2017). Djecu mediji privlače jer u njima nalaze zanimljive sadržaje, životne situacije i probleme prikazane iz drugačijeg gledišta od svakodnevnog (Sindik, 2011). Uz medije se mogu povezati i različiti aspekti dječjeg života: zaštita, odnosno

kršenje prava na privatnost, dostupnost medijskih sadržaja, prisutnost štetnih sadržaja, sudjelovanje djece u kreiranju medija i u medijskom izvješćivanju (Ciboci i sur., 2011). Budući da su utjecaji medija brojnim istraživanjima dokazani, važno je govoriti o njihovoj ulozi u životu suvremene djece. Ona su podložna mnogobrojnim utjecajima okoline, pogotovo u vrijeme kada se mozak najbrže razvija, predškolskom razdoblju.

Ovaj je rad koncentriran na pet masovnih medija koji utječu na djecu na različite načine te su raspoređeni u dvije grupe. To su: tisak koji uključuje novine i knjige te elektronički mediji pod koje se ubrajaju televizija, radio i internet.

2.1. Tiskani mediji

Tisak podrazumijeva sve ono što je tiskano na papiru. To su novine, knjige, časopisi, stripovi. Razvoj tiska imao je velik značaj za čovječanstvo. Početak masovnih medija pripisuje se Johannesu Gutenbergu koji je početkom 1450. godine izumio tiskarski stroj s pokretnim slovima i tiskao prvu knjigu, Bibliju (Peruško, 2011).

Tiskani su mediji danas izloženi utjecaju interneta što ukazuje podatak da na jednog čitatelja dnevnih novina dolazi više od deset čitatelja internetskih izdanja tih medija. Zbog toga su prisiljeni pronalaziti nove načine poslovanja na tržištu. Klasičan model naplate tiskanih oglasa i prodaje tiraža doživio je krah. U jeku najveće ekonomske krize u posljednjih 50 godina, mediji se susreću i s povijesnom tehnološkom tranzicijom koja ih ugrožava više od globalne recesije. Većina tradicionalnih medija u koje je uključen i tisak svoje sadržaje predstavlja i kroz internetska izdanja, uglavnom, besplatno. Zbog toga dolazi do pitanja: je li ekonomski opravdan opstanak klasičnih medija (Brakus, 2015).

S tiskanim medijima djeca se još uvijek susreću od najranijih dana, unutar obitelji. To su slikovnice i ilustrirani časopisi za djecu koje im posreduju roditelji. Polaskom u školu pojavljuju se i drugi časopisi koje posreduje škola. Oni služe kao edukacijsko sredstvo u nastavi i za zabavu. U adolescentnoj dobi javljaju se časopisi koje djeca biraju sama. Oni također utječu na aspekte njihova svakodnevnog života. Popunjavaju spoznaje i iskustva stečena kroz komunikaciju s roditeljima i prijateljima te ispunjavaju pukotine koje su nastale zbog nedovoljne komunikacije (Ilišin i sur., 2001). Malo je istraživanja koja se još uvijek bave korištenjem tiskanih medija od

strane djece. Većinom datiraju preko dva desetljeća. Iako nije došlo do potpunog izumiranja tiskanih medija u klasičnom obliku, može se postaviti pitanje hoće li tako ostati i hoće li se morati mijenjati i postati dostupni isključivo putem interneta. Iako ta ideja nekima zvuči nemoguće, već je do sada u relativno kratkom periodu došlo do značajnih promjena koje ukazuju na to da djeca sve manje posežu za knjigom, časopisima i ostalim tiskanim medijima.

2.1.1. Novine

O novinama je važno govoriti zbog načina na koji prikazuju djecu. Manja djeca ne čitaju novine, a mladi se služe internetom kako bi se informirali. Međutim, novine su i dalje dio svakodnevnog života odraslih i podsvjesno utječu na njihovu sliku o djeci u javnosti. Pod utjecajem novina, odrasli svojim razmišljanjem i postupcima također utječu na djecu.

Novine izvještavaju o trendovima i događajima diljem svijeta te informiraju čitatelje o novim otkrićima, izumima i proizvodima. Komentiraju aktualne događaje i kritiziraju poteze Vlade (Vlainić, 2012). Razlikuju se od drugih tiskanih izdanja po sadržaju, učestalosti izlaženja, plaćenim oglasima i reklamama (Jurčić, 2017). Da bi privukle dovoljno čitatelja, one trebaju biti informativne, zabavne i atraktivne. Dnevne novine snose društvenu odgovornost i trebaju služiti državi i čitateljima poštujući etička načela koje propisuje struka (Vlainić, 2012). Danas su uglavnom potrošna roba te su vezane uz žutilo i senzacionalizam (Jurčić, 2017). Kako bi povećale prodaju, dnevne novine ponekad šire glasine i dezinformacije što obmanjuje čitatelje (Vlainić, 2012). Novinari se u većini slučajeva trude igrati na kartu emocija kod čitatelja, a osjetljive teme pogodne su za privlačenje kupaca. U takvim situacijama djeca postaju idealan objekt izvještavanja jer urednici pretpostavljaju kako ni jedan potencijalni kupac neće ostati ravnodušan na tragični događaj koji uključuje djecu, pogotovo ako je i sam roditelj (Boko, 2021). Velik broj dnevnih novina počeo je objavljivati i online što je prva reakcija prilagođavanja ovog tradicionalnog medija na pojavu interneta (Brakus, 2015). Žele li ostati aktualan medij 21. stoljeća, morat će mijenjati uređivačku i izdavačku politiku (Jurčić, 2017).

Djeca su u medijima nezaobilazna tema. Zato je potrebno izvještavati o njima uz poseban oprez jer posljedice mogu biti psihološke poput razvoja negativne slike o sebi te percepcije djeteta da je nekompetentno (Ciboci i sur., 2011). Nadalje, dnevne novine pružaju čitateljima ideje za

oponašanje stoga je nužno zaštititi djecu od neprikladnih sadržaja objavljenih u tisku (Vlainić, 2012). Danas mediji često nemaju moralnu granicu objavljivanja. Pojava komercijalizacije povezana je s potražnjom profita koji su medijima potrebni kako bi opstali. Zato je takva situacija pridonijela iskorištavanju svih skupina u društvu uključujući najranjiviju, djecu.

U Hrvatskoj postoje pravni akti i kodeksi koji reguliraju prava djece u medijima, ali brojna istraživanja su pokazala da u praksi novinari i urednici ne poštuju njihove točke. Okretanje prema senzacionalizmu postao je prioritet u mnogim medijskim kućama, a etički kodeksi novinarstva stavljeni su u drugi plan (Boko, 2021). Načinom prenošenja događaja koji se odnose na djecu, novinari uvelike utječu na stvaranje stavova u čitatelja, što ima za posljedicu nastanak određenih političkih odluka (Vlainić, 2012). Posebnu pozornost na izvještavanje o djeci u novinama stavlja Pravobranitelj za djecu (2007; prema Ciboci i sur., 2011) koji tvrdi da neprimjereno izvještavanje, osobito u slučajevima nasilja, zlostavljanja, ubojstava i samoubojstava članova obitelji, može dovesti do sekundarne viktimizacije djece. Zato je važnost novinara i drugih medijskih djelatnika u poštivanju temeljnih dječjih prava i pridržavanju smjernica o izvještavanju o djeci neizmjerena. Oni ih se većinom ne drže. Novinari u obavljanju svakodnevnog posla procjenjuju na koji će način izvještavati o djeci. Zbog dobrobiti djece nužno se upitati da li je opravdan interes javnosti za određenom informacijom, koji su motivi roditelja koji žele priču objaviti te hoće li objavljivanje priče na bilo koji način naštetiti djetetu (Vlainić, 2012).

Da bi situacija bila bolja, treba smanjiti količinu priloga koji imaju negativni karakter i promovirati prava djece. Novinari moraju razviti svijest o svojoj ulozi u stvaranju slike djece u društvu (Ciboci i sur., 2011). Trenutna je situacija takva da odgovornost etičnog djelovanja leži u samoregulaciji struke. Također, potrebno je senzibilizirati donositelje zakona o nužnosti veće zakonske zaštite djece u hrvatskim medijima (Vlainić, 2012). Dakle mogući boljitak djece u društvu, između ostalog, uvelike ovisi o slici koju donose mediji.

Unatoč svim ovim saznanjima, prikaz djece u medijima još je uvijek rijetko predmet istraživanja znanstvenika te je literatura o predstavljenosti djece u medijima vrlo siromašna. Nedostatak takvih istraživanja usporava izradu cjelovitih medijskih politika za djecu i mlade (Ciboci i sur., 2011).

2.1.2. *Knjige*

Knjige se smatraju kulturnim dobrom jer su kao medij utemeljene u tradiciji (Peruško, 2011). Čitanje je jedna od najvažnijih cjeloživotnih aktivnosti. Djeca ostvaruju povezanost s čitanjem znatno prije nego što doista nauče čitati. To povezivanje počinje kad dijete prvi put primi slikovnicu u ruke ili kad mu roditelji čitaju (Vonta i Balič, 2011). Čitajući knjige potrebno je uložiti više truda i vremena nego za druge, digitalne medije (Peruško, 2011). Vonta i Balič (2011) tvrde da je za djecu čitanje divna aktivnost koja omogućuje kvalitetno provođenje vremena s roditeljima. Dijete shvaća da je knjiga povezana s ugodom te da je čitanje aktivnost zbog koje se svi osjećaju dobro. Ona stvara osjećaj povezanosti djeteta s osobom koja mu čita. Postoji mnogo razloga za upotrebu medija izuzev elektroničkih, a iznad svih trebalo bi biti upravo čitanje knjiga. One pomažu djeci u izražavanju misli na korektan način (Mataušić, 1992). Prema Vodovnik (2023) čitanje djeci nije samo slušanje priče za laku noć. Čitajući im navečer, roditelji se zajedno s njima umiruju i odvajaju od svakodnevnih nevolja i sveprisutnih ekrana. Osim toga, čitanjem djeca jačaju svoj vokabular, susreću se s izrazima koji ne postoje u svakodnevnom govoru, uče suosjećati s likovima iz knjiga i razmišljati očima drugih. Sve je to temelj za razvoj empatije. Uz knjigu, posebno uz bajke, dijete razvija maštu i kreativnost. Doživljaji koji nastaju prilikom čitanja su nezamjenjivi. Slušajući bajke, dijete u svojoj mašti iscertava priču do savršenstva, sa svim sitnicama koje su mu važne. Potpuno se predaje bajci, suosjeća s odabranim junakom i s njim proživljava sve nedaće i strahove. Čitanje stoga omogućuje djeci stvaranje maštovitih slika, čime im daje priliku za izgradnju osjećaja za stvarnost, logično razmišljanje i kreativnost. Imaginarno razumijevanje pomaže mladom čitatelju i u rješavanju konfliktnih situacija u kojima se nalazi u životu. Vonta i Balič (2011) nadalje objašnjavaju da je upoznavanje djece s knjigama i razvoj ljubavi prema knjigama proces u kojem odrasli pomažu strukturirati interakcije i iskustva koja omogućuju djetetu da prođe kroz sve razvojne korake.

Najveći interes mala djeca pokazuju za slikovnice jer su u skladu s njihovom dobi (Vonta i Balič, 2011). Prema Miljan (2013) prva slikovnica koristi se već u najranijem djetinjstvu. Već tada dijete razvija osjetljivost za emotivno doživljavanje svijeta objektivne stvarnosti i mašte. Ona mu pomaže pri ekspresiji dubljeg doživljavanja unutarnjeg i vanjskog svijeta. Listanjem slikovnica djeca razvijaju kritičko razmišljanje, usvajaju informacije o svijetu oko sebe, a ujedno se i

zabavljaju. One djetetu pružaju iskustvo koje se očituje kroz poboljšanu socijalizaciju djeteta i razmjenu iskustava i saznanja s roditeljima i okolinom. Slikovnica predstavlja zbir malenih slika. Slika pritom ima prednost pred riječi zbog bržeg i lakšeg čitanja. Ilustracije koje su u slikovnicama trebaju nositi vrijednost autentičnog umjetničkog djela. One angažiraju svijest djeteta te vizualne emotivne ekspresije likovnog i literarnog umjetničkog doživljavanja pretvaraju u nove emotivne vrijednosti. Šarenilo i razigranost koje slikovnice pružaju potiču interes kod djece i utječu na njihovo pamćenje, emocije i razvoj ukusa.

Neki roditelji nemaju prilike kupiti ili posuditi knjige, a neki nisu svjesni koliko su one važne u djetetovom životu i razvoju. Zbog toga bi jedan od važnih ciljeva odgojitelja i vrtića trebalo biti informiranje roditelja o dobrobiti koju one imaju na dječji razvoj. Uključivanje roditelja i drugih članova obitelji u razne aktivnosti poput izrade knjiga s djecom ili čitanje priča omogućuje dobru priliku za obogaćivanje obitelji znanjem i iskustvom kojima se onda stvara ljubav prema knjigama i čitanju (Vonta i Balič, 2011).

Iz navedenog se može zaključiti da ključnu ulogu u stvaranju pozitivnog odnosa prema čitanju na dijete imaju odrasli koji im čitaju od najranije dobi. Koliko su sami roditelji posvećeni provođenju kvalitetnog vremena s djecom na način da im čitaju slikovnice, dječje enciklopedije i knjige, ovisi o samim roditeljima i vremenu kojeg imaju odnosno nemaju te njihovu stavu i znanju o važnosti ove vrste medija.

2.2. Elektronički mediji

2.2.1. Televizija

Televizija je od samog početka promatrana kao potencijalno najmoćniji masovni medij, posebno zbog njezine široke popularnosti. Najkorištenija je i najutjecajnija te pruža ugodu, zabavu i zadovoljstvo. U Hrvatskoj je takva pozicija televizije neupitna što dokazuje činjenica da se tiskani mediji čitaju znatno manje nego u razvijenijim zemljama (Ilišin i sur., 2001). Ona je audiovizualni medij osobito složene tehnologije (Jurčić, 2017). Ovaj je medij je postao gotovo član obitelji (Sigman, 2010). Obiteljski se život danas odvija uz male ekrane, od posla do odmora, uz objed i tijekom svakodnevnog komunikacije, a tv-prijamnik postao je poput kućnog prijatelja (Mlinarević, 2004). Za djecu i njihove roditelje televizija je neizbježna sastavnica njihova svakodnevnog života (Ilišin i sur., 2001). Ona traži punu pozornost i puno vremena, a vrijeme koje se u obitelji prije provodilo u razgovoru, pripovijedanju, zabavi, igri, sada se provodi gledanjem u tv ekran. Televizija svoju moć zasniva na tome da većina ljudi ne može odoljeti njezinoj privlačnosti. Ona je povezana s osjetilom vida i sluha te zaokuplja pozornost gledatelja zbog čega ima veliku mogućnost utjecaja i slabi snagu selektivnih mehanizama kojima se čovjek brani od prevelike količine informacija i prebrzih promjena uvjerenja i životnih stavova. Dok su ljudi u prošlosti međusobno komunicirali, danas tu potrebu zadovoljavaju uz pomoć televizije i u povezanosti s njom (Mataušić, 1992). Barijere koje su nekoć bile prisutne televizija danas uklanja jer dopušta maloj djeci da prisustvuju ratovima i pogrebima, udvaranjima i kriminalnim zavjerama (Valković, 2016).

Neupitno je da od rođenja na djecu započinje utjecaj roditelja bez konkurencije, posebice u ranom djetinjstvu. Sve ranije započinje i utjecaj vršnjaka, zatim odgojno-obrazovnih ustanova, a televizija kao socijalizacijski čimbenik ima sve veći pozitivan i negativan utjecaj u životu djece u suvremenom društvu. Navikavanje na televiziju događa se brzo i neprimjetno, pa djeca vrlo rano iskazuju želju za gledanjem i nauče se koristiti televizorom. Osim toga, djeca danas provode vrijeme gledajući televiziju više nego ikada prije i počinju ju gledati u sve ranijoj dobi. Tijekom cijelog djetinjstva više je vremena provedeno uz male ekrane, nego što je provedeno u školi, a sve se više koristi i kao dadilja. Zbog krize suvremene obitelji, prezaposlenosti roditelja ili pak nezaposlenosti koja vodi do letargije i depresije, upravo je ona pomoć i zamjena. Djeca više

vremena provode gledajući u ekrane, nego u igri i statusnim obvezama, ako idu u školu, što ukazuje da je utjecaj medija na odgoj izuzetan (Mlinarević, 2004).

Između ostalog, problem je što djeca koja provode najviše vremena pred televizorom ne gledaju emisije koje su primjerene njihovoj psihi i sposobnostima shvaćanja. Ona osjećaju strah, odbojnost i nesigurnost gledajući sadržaje pune brutalnosti (Mataušić, 1992). Ovaj medij ima utjecaj na socijalizaciju djeteta, odgoj i obrazovanje, kulturu, opće vrijednosti i stavove. Gledajući tv program djeca uspoređuju svoj svijet i sebe sa svijetom junaka s ekrana te otkrivaju nove načine ponašanja, vrijednosti i igre (Sigman, 2010). Televizija se u današnje vrijeme nameće kao treći suodgojitelj i autoritet pored roditelja (Mlinarević, 2004). Ako roditelji ne odgajaju svoju djecu, tu će ulogu preuzeti netko s malih ekrana. Većina bi se roditelja zgrozila da stranac komunicira s njihovom djecom i sudjeluje u odgoju njihova djeteta bez njihova znanja. Gruba stvarnost pokazuje da se upravo to događa, bez cenzure i svakodnevno, u njihovu domu (Sigman, 2010).

U prvom redu treba preispitati sebe kao roditelja, jer djeca uvijek oponašaju svoje roditelje, pa tako i u postupanju s televizijom. Utjecaj je snažniji ukoliko zajednica, pogotovo neposredno okruženje, podržava vrijednosti i obrasce ponašanja koje televizija prikazuje. U nekim europskim zemljama postoje kampanje za tjedne bez televizije. To jedna od ideja koja bi se mogla koristiti na razini cijele zemlje, ali i lokalno, u dječjem vrtiću i u roditeljskom domu (Mlinarević, 2004). Ne treba imati strah od ovog medija jer strah smeta slobodi. Potrebno je pronaći rješenje problemima koje ona nosi sa sobom. Roditelji bi trebali iskoristiti prednosti televizije jer će izbjegavanjem i zabranama doći do otpora. Treba težiti dogovoru kada su djeca starija i prilagoditi se dnevnom redu djeteta, a ne obratno. Također, trajanje gledanja televizije potrebno je ograničiti u usporedbi s drugim aktivnostima tijekom slobodnog vremena. Televizija ne bi trebala biti ni nagrada ni kazna, kao niti dadilja djece. Sve je ljudsko nesavršeno, pa tako i obiteljski život i odgoj djece. Ne postoji idealan medijski odgoj unutar kojeg je i odgoj za televiziju. Zato probleme ne treba prikrivati i potiskivati, već u razgovoru s djecom raspraviti. Tako će odgoj biti ono što on uistinu i jest, obostrani i zajednički proces učenja (Mataušić, 1992).

2.2.2. *Radio*

Radio je jednodimenzionalan medij koji se temelji na izumima telefona i telegrafa. Karakterističan je po auditivnom sadržaju i raznolikim novinskim žanrovima (Jurčić, 2017). Od svoga osnutka, 1920. godine, radio je bio čisti jednosmjerni, kratki i brzi informator. Osamdesetih godina ovladao je dvosmjernom komunikacijom te postao dvosmjerni medij za javno komuniciranje građana. Pod utjecajem te prve dvosmjernosti u protoku informacija postao je javna tribina na kojoj se stječu pitanja i odgovori, mišljenja i osporavanja (Sapunar, 2000). Digitalizacija mu je priskrbila status starog ili klasičnog medija i teško je reći kakav će biti njegov krajnji ishod. Zasad se radijski medij uspješno prilagođava promjenama, ponovno poprimajući nove oblike poput internetskog radija (Vlašić, 2018).

Sveprisutan je medij te je zbog toga vrlo specifičan. Sluša se u autu, prodavaonicama, kafićima, u uredima... Gotovo ne postoji zatvoreni prostor u kojem nije prisutan u pozadini kao zvučna kulisa. Iako se najviše koristi u svrhu slušanja glazbe, služi i kao izvor vijesti i medij komunikacije u kontakt-programima (Ilišin i sur., 2001). Radio i ostali zvučni mediji najbolji su za pohranu i reprodukciju glazbe. Prednost kod njega je što može služiti kao zvučna kulisa ili pratnja drugim poslovima koji se obavljaju svakodnevno. Najbrži je medij u posredovanju aktualne informacije (Mataušić, 1992). Poput ostalih medija, radio je onakav kakvo je društvo u kojem djeluje (Sapunar, 2000). Novi podaci o radiofonskim trendovima sve su rjeđi, a često se radio kao medij ignorira u cijelosti. Statistički utemeljena i nepristrana istraživanja slušanosti i utjecaja radijskog medija u Hrvatskoj vrlo su rijetka. Posljedica je toga da je ovaj medij zapostavljen, a u posljednje vrijeme i gotovo potpuno izostavljen iz medijskih analiza. Gurnut na samu marginu zanimanja na tijesnom je medijskom tržištu stekao status nezanimljivog i jednoličnog medija koji se nalazi u pozadini (Mučalo, 2010).

Što se radija u odnosu na djecu tiče, ona biraju postaju koja emitira glazbu u skladu s njihovim ukusom. S porastom dobi dolazi do linearnog rasta slušanja radija. Taj se trend nastavlja i u zrelijoj dobi obzirom da starija populacija sluša radio gotovo podjednako koliko gleda televiziju. Četvrtina djece nema naviku slušati radio, a ostatak ga sluša jedan do dva sata dnevno (Ilišin i sur., 2001). Budući da je istraživanja o radiju sve manje, a pogotovo o njegovom utjecaju na djecu, teško je reći koliki i kakav utjecaj ima djecu. Čini se da je ipak postao manje relevantan medij koji suvremenoj djeci nije toliko interesantan.

2.2.3. *Internet*

Internet predstavlja bogato i kompleksno komunikacijsko okruženje koje se još uvijek razvija. On povezuje i međusobno udružuje više različitih oblika komunikacijskih odnosa, poput čuvanja i razmjenu informacija, kao i reprodukciju i razmjenu komunikacijskih kanala (Oblak, 2002). Jedan je od najvećih otkrića treće informacijsko-komunikološke revolucije (Jurčić, 2017). U kratkom je roku postao najpopularniji medij (Ružić, 2011). Njegovo korištenje izazvalo je brojne promjene u društvu, a pojava utjecala na demokratizaciju i individualizaciju medijskih sadržaja (Jurčić, 2017). Društveni mediji, elektronička pošta, videoigre, mobilne aplikacije za slanje poruka i komuniciranje te pametni telefoni promijenili su način komunikacije i ophođenja jednih prema drugima u slobodno vrijeme ili na poslu (Tomljenović i sur., 2018). Ipak, pojava interneta dovela je do postupnog gubljenja povjerenja u medije kao pouzdane izvore informacija (Jurčić, 2017). S jedne se strane ne može poreći njegov doprinos, dok se s druge pak ne može prešutjeti postojanje rizika (Ciboci i sur., 2011). U suvremenom je društvu internet dostupan i pristupačan. Njegovo je korištenje postalo nužno i neophodno. Postao je dio obrazovanja, od predškolskog do visokoškolskog, a njegovo korištenje u poslovnom segmentu također je nužno (Hundrić i sur., 2018).

Suvremena se generacija može nazvati i digitalnom što ukazuje na njihovu uporabu interneta od malih nogu (Ružić, 2011). Djeca i mladi razvili su nove načine korištenja medija, koji se u potpunosti razlikuju od onih koje koriste njihovi roditelji. Dok su digitalni mediji odraslim osobama postali radno mjesto, djeci su oni igralište. Za njih ne postoji razlika između stvarnosti i svijeta medija jer su djeca interneta, a internet je dio njihova svijeta. Pokazalo se i da tehnički lakše barataju medijima. Mladi i djeca internet najviše koriste zbog društvenosti i odnosa te vrijeme provode na društvenim mrežama koje su za njih pravi dnevnik u kojem dijele osjećaje i tajne s prijateljima (Ciboci i sur., 2011).

To sve upućuje da je internet potrebno učiniti sigurnijim. Iako neki od straha za djecu imaju poriv potpuno ih izolirati od bilo kakvih opasnosti, u današnje je vrijeme beskorisno biti isključivo protiv ovog medija jer je dio svakodnevnice (Ciboci i sur., 2011). Povijest pokazuje da strah od novih medija nije neuobičajen. Bio je svojstven svakome razdoblju u ljudskoj povijesti. Čak su prvi tiskani tekstovi prouzročili zabrinutost. Neki su grčki filozofi bili zabrinuti da će pismo naškoditi ljudskoj sposobnosti pamćenja (Oblak, 2002). Nije neobično ni da roditelji misle da se

sve može riješiti kontrolama i zabranama. Međutim, ono što ih plaši potrebno je pak prvenstveno upoznati te zatim sudjelovati i pratiti. Dogovor s djecom mogu postići kroz igru jer ona otvara mogućnost da dijete postane aktivan subjekt te ima vlastiti izbor i odluke. Zato trebaju shvatiti da pedagogija dogovora i sporazuma nije znak predaje, već dijaloška strategija koja otvara put promicanju odgovornosti djece (Ciboci i sur., 2011)

3. Važnost autoriteta u odgoju djeteta

Autoritet dolazi od latinskog izraza *auctoritas* što znači "povećati, unaprijediti". Autoritet znači ugled i na ugledu osnovanu vrijednost, dostojanstvo i utjecajnu snagu. Definiira se i kao svojstvo osobe, uloge, službe ili države da čini legitimnim, prividno ili stvarno, radnje i naredbe. On je iskustveno dokazivo dostojanstvo povjerenja (Begić i Golek, 2017). U okviru odgoja često se spominje upravo ovaj termin. Djeca su okružena različitim autoritetima, a danas se često i komentira kako ih ne poštuju. Zašto je tako i jesmo li kao društvo dozvolili da ulogu koju imamo kao roditelji, odgojitelji i odrasli uzori djeci preuzmu mediji?

Shvaćajući važnost njezine uloge u odgoju djece, potrebno je prvo krenuti od onog najvažnijeg, primarnog djetetovog okruženja-obitelji. Prema Ilišin i suradnicima (2011) ona je socijalni prostor u kojem djeca stječu prva socijalna iskustva, formiraju vrijednosti i obrasci ponašanja. Obiteljskim autoritetom dijete se odgaja moralno te se njime oblikuje savjest i uči što treba, a što ne i što je dobro, a što loše. Nadalje, u okviru obitelji postoje dvije važne dimenzije roditeljstva koje navode Begić i Golek (2017). Prva je roditeljska toplina kojom se djetetu pruža podrška, ljubav i ohrabrenje. Druga je roditeljski nadzor koji disciplinira i upravlja djetetovim postupcima, osjećajima i ponašanjem. Što se roditeljskog autoriteta tiče, postoje četiri vrste. One ovise o kombinaciji i mjeri u kojoj se koriste dvije navedene dimenzije. To su autoritativno roditeljstvo koje u odgoju postavlja jasna pravila i granice, ali ujedno pokazuje brigu i ljubav prema djetetu. Ovi roditelji brinu o osjećajima djeteta te im dopuštaju izražavanje vlastitog mišljenja. Generalno je prihvaćeno da je ovo optimalan stil roditeljskog odgoja koji pozitivno utječe na razvoj djeteta. Nasuprot autoritativnom, prisutno je autoritarno roditeljstvo koje nameće zahtjeve i disciplinu prijetnjama i kaznama zahtijevajući apsolutnu poslušnost. Ova vrsta roditeljskog autoriteta pak negativno utječe na dijete jer je zasnovana na dresuri te dijete nema pravo na slobodu. Drugi je ekstrem popustljivo roditeljstvo koje karakterizira velika ljubav uz nepostojanje ograničenja. Ovi roditelji ne shvaćaju da je djeci potreban red i granice. Djeca uz popustljive roditelje postaju agresivna kada im se ne ispunjavaju želje te imaju slabu samokontrolu. Četvrta je vrsta odgoja ravnodušan ili nezainteresiran. Roditelji koji ovako odgajaju djecu poklanjaju im vrlo malo pažnje i emocionalne podrške. Djeca su prepuštena sama sebi što dovodi do negativnog utjecaja okoline na njihov razvoj.

Zbog prezaposlenosti, danas se često navodi kako se roditelji nemaju vremena baviti djecom kao u prošlosti pa se često zbog toga spominje da je odgoj suvremenog roditelja indiferentan. Zato se djeca okreću drugim autoritetima. U nekim slučajevima to su bake, djedovi, neki drugi članovi obitelji ili njihovog kruga. U drugim su ipak slučajevima glavni autoritet postali mediji kojima je društvo neizbježno okruženo. Koliko je to zdravo za dječji mozak koji je u razvoju i koje će dugoročne posljedice ostaviti na njih, istraživanja će tek pokazati.

I Sigman (2010) navodi da se zadnjih nekoliko desetljeća odgoj značajno promijenio. Tvrdi da se nekada podrazumijevalo da šira društvena zajednica sudjeluje u odgoju djece, od susjeda do učitelja i odgojitelja. Taj je običaj gotovo u potpunosti nestao. Pojam autoriteta u primjeni na djecu postao je iskrivljen., a sve je i veći nedostatak poštovanja prema starijim ljudima. Na to utječu i mediji, čime urušavaju socijalne vrijednosti civiliziranog društva. Globalna televizijska proklamacija kulta mladosti također ne pomaže situaciji. Ona dovodi do negativnog trenda umanjnja položaja starih osoba. Također naglašava da način na koji roditelji odgajaju djecu ima dalekosežne posljedice. U današnje se vrijeme iz novinskih članaka i rasprava može vidjeti da je sve češći manjak autoriteta roditelja prema djeci, kao i ostalih odraslih osoba u društvenoj zajednici koje bi ih trebale socijalizirati. To za posljedicu ima odustajanje od autoriteta i ukidanje ograničenja djeci. Upravo odgoj bez ograničenja djeca percipiraju kao manjak brige za njih te se može razviti osjećaj da nemaju potporu roditelja.

Vrlo često je i problem što brojni roditelji potiču djecu da ih doživljavaju kroz ulogu najboljeg prijatelja. To je dodatno umanjilo njihov autoritet. Biti prijatelj svome djetetu jedan je od načina izbjegavanja sukoba, odgovornosti i boli koje nosi roditeljska uloga, ali nije najbolje rješenje. Djetetovo nerazlikovanje autoriteta od autoritarnosti i najboljeg prijatelja od nadređenog, ostavilo je za posljedicu nejasnoću roditeljske uloge. Sigman (2010) zaključuje da djeca trebaju sigurnu mrežu potpore u obliku granica, discipline i reda. Povratak autoritetu ne očituje se kroz manjak osjećaja ljubavi za dijete. Također ne znači da odnos mora biti suparnički. Potrebno je ustanoviti tko je odgovoran za djecu što im daje čvrstu i sigurnu bazu za istraživanje svijeta i osigurava sretnije djetinjstvo.

3.1. Važnost uloge roditelja u medijskom odgoju

Ponašanja i vrijednosti koje promiču elektronički mediji zamijenili su priče kojima bi obitelj, škola ili crkva trebali odgajati djecu (Sigman, 2010). Za djecu je važno da odrastaju u interakciji s drugim ljudima, a mediji ne mogu zamijeniti važnost izravne interakcije s roditeljima te njihovu ulogu u razvoju govora djeteta ili razumijevanju svojih osjećaja (Tomljenović i sur., 2018).

O situaciji kakva je danas pišu Šašić i Rodić (2021) koji tvrde da značajan postotak djece pred ekranima provodi više od maksimalno dopuštenog vremena. Problem je što dio roditelja ne postavlja nikakva ograničenja ili koristi restriktivnu medijaciju. Vrijeme koje provode izložena medijima, djeca gotovo isključivo koriste za zabavu. Taj podatak ukazuje na potrebu razvoja medijske pismenosti roditelja i kritičkog pristupa medijskim sadržajima, odnosno poticanje korištenja djeci primjerenih i edukativnih sadržaja. Važno je naglasiti da samo medijski pismeni roditelji mogu razvijati medijsku pismenost kod djece. Nadalje, Sindik (2011) također naglašava važnost uloge roditelja u izlaganju djece medijskim utjecajima. Uz njihovu pomoć važno je da djeca steknu znanje o jakim i slabim stranama različitih medija te mogućnostima i opasnostima koje se u njima kriju. Da situacija ne izmakne kontroli, djecu treba promatrati i pratiti djecu diskretno, kritički i odgovorno. Najbolji je način razgovor u kojem roditelji mogu usporediti vlastita s dječjim medijskim iskustvima kako bi se bolje upoznali sa pravim stanjem te onda na njega mogli utjecati vlastitim djelovanjem. Djeci su roditelji i dalje glavni uzor, a odnos njih samih prema medijima neposredna je orijentacija prema kojoj se onda i ona navode. Zato je važno promišljati o vlastitoj konzumaciji medijskog sadržaja i reducirati ju ukoliko je potrebno. Ponekad je nužno i odustati od korištenja omiljenog medija sa svrhom uživanja u nekim drugim aktivnostima.

Šašić i Rodić (2021) također stavljaju naglasak na kvalitetu roditeljstva jer ona može modificirati odnos između korištenja medija i dječjeg razvoja. Dok neprikladan sadržaj i nekonzistentno roditeljstvo imaju kumulativne negativne efekte, toplo roditeljstvo i edukativni sadržaji imaju aditivne benefite za djecu. Mataušić (1992) navodi da su za djecu diskusije s roditeljima i drugom djecom o sadržajima medija važne. Tu činjenicu roditelji također trebaju uzeti u obzir te im pomoći da spoznaje i dojmove stave na odgovarajuće mjesto i kritički se odnose prema onome što gledaju.

3.2. Uloga odgojno-obrazovnih ustanova u medijskom odgoju

U suvremenoj odgojnoj paradigmi, uloga medija je ambivalentna. Dok s jedne strane imaju obrazovno-informativni karakter, s druge su strane manipulativni što se najviše očituje kod djece i mladih. Zato je važno razvijati medijsku pismenost. Ona ima značajnu refleksivnu razinu koja djeci omogućuje razmišljanje o medijskim sadržajima i oblicima. Može se ostvariti isključivo sustavnim odgojem za medije (Đuran i sur., 2019).

Većina autora u svojim radovima piše o važnosti razvoja medijske pismenosti, no što taj pojam znači i uključuje? Na to pitanje odgovor daje Žutinski (2009) koja ju definira kao sposobnost da se informacija vrednuje, analizira, procijeni i razmjeni u svim svojim oblicima. Tema razvoja medijske pismenosti u djece predškolske dobi često za sobom povlači njezinu defenzivnu svrhu. Većinom se piše da ju je potrebno razvijati zbog prepoznavanja manipulacijskih i nekvalitetnih sadržaja. Žutinski (2009) pak smatra da ona ima i proaktivnu svrhu koja je puno važnija. To je promicanje sposobnosti kritičkog mišljenja te razumijevanje složenih pitanja suvremenog okruženja. Ona također pomaže korisnicima medija izaći na kraj s obiljem podataka i uči ih mudrijoj uporabi.

Važnost medijskog opismenjavanja naglašavaju i Peran i suradnici (2019) koji tvrde da je ono potreba koja mora biti uključena u programe i komunikacijske aktivnosti dječjih vrtića i predškolskih ustanova na razini čitave države te da ju je potrebno regulirati. Kao najbolje mjesto za medijsko opismenjavanje vrtićke djece navode upravo odgojno-obrazovne ustanove gdje se provode socijalizacija i igra kroz koju djeca najbolje i najbrže uče. U njima je prisutno spontano i nestrukturirano učenje koje je najprikladniji način za usvajanje novih spoznaja djece rane i predškolske dobi. Sindik i Veselinović (2010) navode da je glavni cilj medijskog odgoja u dječjem vrtiću aktivni i kreativni odnos prema medijima. Smatraju da je najbolji način djeci predstaviti medije kao oblikovno-izražajno sredstvo. S njima je potrebno razgovarati i analizirati medijske sadržaje i poruke te opažati dječji doživljaj pojedinoga medija. Nadalje, medijski je odgoj važno provoditi jer je povezan s odgojem za demokraciju. On služi za ohrabrivanje djece, informiranje učenika i studenata te razvoj odgovornih i medijski pismenih članova društva. Jedan od glavnih razloga provođenja medijskog odgoja u odgojno-obrazovnim ustanovama je otkrivanje manipulacije, sprječavanje širenja lažnih vijesti, mržnje i stereotipa. Upravo je zato potrebno prvenstveno obrazovati odgojitelje i nastavnike koji će onda svojim vještinama poučiti djecu.

U medijski odgoj unutar odgojno-obrazovnih ustanova poželjno je uključiti i roditelje djece. Prema Đuran i suradnicima (2019) uloga odgojitelja je osvještavati i educirati roditelje o medijima na različite načine poput izvještavanja putem kutića za roditelje, organiziranja tematskih roditeljskih sastanaka te upućivanja na stručne izvore koji se referiraju na medijski odgoj i utjecaj medija. Peran i suradnici (2019) pak kao najveću prepreku navode upravo nedovoljno medijsko obrazovanje odgojitelja i roditelja na koje je stavljena najveća odgovornost. Njima je samima potrebna pomoć. Kao rješenje predlažu suradnju sa komunikološkim/novinarskim studijima i radionice na kojima bi stručnjaci za medijsku pismenost obrazovali o načinima vrednovanja medijskih sadržaja i njihovog kvalitetnog korištenja u svakodnevnom životu predškolske djece.

4. Medijska istraživanja u svijetu i Hrvatskoj

Šašić i Rodić (2021) navode da je došlo do nagle dostupnosti i izloženosti djece digitalnoj tehnologiji i medijima. Njihovo je istraživanje pokazalo da djeca u Hrvatskoj prate trendove u svijetu. Na to ukazuje podatak da gotovo nema obitelji s predškolskom djecom koja u svom domu nema televizor, mobitel i računalo. Sva djeca koriste barem jedan elektronički uređaj, a 97, 2% gleda televiziju. Roditelji su u Hrvatskoj pak prosječno informirani o medijima, a informiraniji su obrazovaniji roditelji koji češće primjenjuju sve oblike medijacije.

Tiskanim medijima više se koriste djeca bogatijih i obrazovanijih roditelja (Sindik, 2011). Što se tiskanih medija u Hrvatskoj tiče, većina ispitanika istraživanja prema Ilišin i suradnicima (2001) čita časopise za djecu i mlade. Ti časopisi zadovoljavaju potrebu za informiranjem, zabavom, edukacijom, razvijanjem socijalnih odnosa i potvrđivanjem vlastitog identiteta. Djeca najviše čitaju teme iz svijeta poznatih (glazbe i filma). Kad se spominju tiskani mediji, kroz rad je objašnjena važnost prikaza djece u novinama. O tome su istraživanje proveli Ciboci i suradnici (2011) koji navode da je djeci u hrvatskim dnevnim novinama često otkriven identitet, čak i u slučajevima u kojima bi trebala biti zaštićena. To su slučajevi u kojima su žrtve, počinitelji ili svjedoci nasilja, zlostavljanja, kriminalnih ili prekršajnih djela. Identitet novinari češće otkrivaju u tekstu, nego na fotografijama.

Radio je jedan od medija koji danas djeca smatraju zastarjelim. Istraživanja o učestalosti njegova slušanja prema Ilišin i suradnicima (2001) pokazuju da klasičnu, etno i jazz glazbu djeca podjednako (ne) slušaju. Narodna je glazba najviše zastupljena, a najviše ju vole djeca sa sela i u obiteljima gdje su roditelji bez kvalifikacija te dječaci. Taj profil upućuje na sociokulturno inferiorniju populaciju. Zabavnu glazbu slušaju uglavnom mlađe djevojčice dok djeca čija je majka akademski obrazovana manje uživaju u toj vrsti glazbe. Da se zaključiti da su afiniteti pod utjecajem spolne pripadnosti, dobi, rezidencijalnog statusa, školskog uspjeha i stupnja obrazovanja roditelja.

Televizija je kao medij još uvijek jedna od najzastupljenijih. Sigman (2010) navodi da je prosječni šestogodišnjak u Velikoj Britaniji ili SAD-u gledao televiziju ukupno duže od jedne godine. Više od polovine svih trogodišnjaka u Britaniji ima televizor u svojoj sobi. Ono što je zabrinjavajuće je da u SAD-u do dobi 3 mjeseca 40% novorođenčadi redovito gleda televiziju, a

do dobi 2 godine taj se broj povećava na 90%. Studija koju je provelo Društvo za djecu pokazala je da televizija zamjenjuje roditeljsku ulogu obzirom da se roditelji pet do deset puta manje aktivno bave svojom djecom. Ciboci i suradnici (2011) navode da su problem i programi koji su namijenjeni isključivo jer djeci sadrže velike količine nasilja. Crtani filmovi koji se pokazuju subotom ujutro sadrže prosječno 20 nasilnih scena po satu. U televizijskim programima manjak je kvalitetnih i pedagoški vrijednih sadržaja za djecu. Osim toga, u nedostatku edukativnih sadržaja za djecu, Ilišin i suradnici (2001) ustanovili su da djeca najviše gledaju programe za odrasle koji uključuju elemente uzbuđenja. Programe koji su i kreirani za djecu gledaju manje što dovodi do pitanja zašto ih tako slabo zanimaju. Gledajući programe za starije djeca doznaju stvari o životu, ljudima i njihovim odnosima. Ponašaju se kao voajeri koji žele znati što više o svijetu odraslih. Koliko djeca vremena provode gledajući televiziju sveukupno u vezi je s društvenim institucijama i ekonomskim uvjetima koji utječu na obiteljski život. Prema tome, Mlinarević (2004) navodi da televiziju najviše gledaju djeca iz socijalno ugroženih obitelji. Tamo je televizija stvorila nov način komuniciranja, okupljanja i druženja. Sindik (2011) je svojim istraživanjem došao do saznanja da djeca najviše vremena gledaju tv s braćom ili sestrama, a najmanje s prijateljima. Što su starija, djeca ju više gledaju sama. Postavlja se i pitanje koliko djece i mladih ima televizore u spavaćim sobama budući da su im one oaze u koje se povlače od ostatka svijeta kad zatrebaju mir. Ilišin i suradnici (2001) ustanovili su da je ta opcija dostupna čak 71% mladih od 8 do 18 godina. Osim u vlastitim domovima, tv je još uvijek dostupan u odgojno-obrazovnim ustanovama. Mlinarević (2004) tvrdi da rezultati promatranja u dječjem vrtiću govore da se u 14% vrtića video gleda svaki drugi dan do sat vremena, u 27% vrtića 2 puta tjedno po pola sata, a 59% vrtića se nije uopće gledao.

Što se istraživanja o korištenju interneta tiče, Ciboci i suradnici (2011) navode ono iz 2011. godine pod naslovom "Youth on line" koje je provedeno na populaciji od 15 do 30 godina. Čak 85% mladih koristi internetom u ruralnom području te 95% u urbanom. Na surfanje se dnevno potroši više od dva i pol sata. Oko četvrtine mladih je na internetu i preko četiri sata. Ipak, 80% mladih svjesno je da na webu postoje opasnosti i rizici. U Europi je pak istraživanje u koje su bila uključena djeca od devet do šesnaest godina pokazalo da njih 93% koristi internet barem jednom tjedno, a 60% ih koristi internet svakodnevno. Pritom se dobna granica početka korištenja interneta sve više smanjuje. Primjerice, u Danskoj i Švedskoj prosječna dobna granica početka korištenja interneta je sedam godina (Nikodem i sur., 2014 prema Livingstone i sur., 2011). Istraživanje u

Zagrebu u kojem su bila uključena djeca u dobi od jedanaest do četrnaest godina pokazuje da većina ispitanih učenika pristupa internetu računalom kod kuće i to čini svakodnevno, jednom ili više puta. U prosjeku provedu oko dva sata dnevno na internetu, a koriste ga uglavnom danju. Većina učenika navodi da njihovi roditelji kontroliraju koliko koriste internet, a trećina ih navodi da imaju dogovor s roditeljima koliko smiju biti na internetu i da ga se uglavnom pridržavaju. Petina ispitanih učenika navodi da njihovi roditelji ne kontroliraju koliko koriste internet, a 43,4% ih oko toga nema dogovor s roditeljima. Kada su na internetu uglavnom koriste Facebook ili neku drugu društvenu mrežu za dopisivanje s prijateljima. Koriste internet za zabavu ili igraju računalne igre. Trećina ih koristi internet za školu ili u svrhu učenja. Na pitanje čija djeca najviše koriste internet, odgovor daju Šašić i Rodić (2021) kojima su podaci pokazali da su to djeca starijih roditelja. Ona su vještija te bolje poznaju internet od djece koja ima mlađe roditelje. Također su prikazani stavovi roditelja te je uočeno da visokoobrazovani roditelji češće smatraju da internet može unaprijediti dječje znanje, vještine i sposobnosti.

5. Uloga medija u odgoju djece

5.1. *Negativan utjecaj medija na djecu*

5.1.1. *Utjecaj korištenja medija na razvoj*

U ranom i predškolskom odgoju sustavno se napominje kako su prve godine djetetova života najosjetljivije te se tada ono najintenzivnije i najbrže razvija. Prve tri godine života najkritičnije su razdoblje za cjelokupno sazrijevanje mozga i stjecanje govorno-jezičnih vještina. Zato je važno istaknuti da izloženost zaslonima u razdoblju do treće godine statistički značajno povećava i rizik razvoja problema u ponašanju. Mnogi roditelji nisu upućeni da jednogodišnjaci uopće ne bi trebali biti izloženi zaslonima. Djeci od dvije do četiri godine preporučuje se minimalno vrijeme pred zaslonima bilo koje vrste te ono nikako ne bi trebalo prelaziti više od jednog sata dnevno (Jularić, 2022). Razlog tomu je što zahvaljujući medijima, dolazi do preskakanja nekih faza rasta i ulaženja u područja koja djeca sama još ne mogu doseći (Valković, 2016). Nadalje, nedostatak komunikacije licem u lice uzrokuje otuđenje djece i mladih što može za posljedicu imati gubitak komunikacijskih vještina u stvarnom životu te nesnalaženja u društvu. Dolazi i do smanjenja samopouzdanja i pozitivne slike o sebi što znatno utječe na psihološko zdravlje djeteta (Đuran i sur., 2019).

Televizija može smanjiti sposobnost da kritički analiziramo ono što nam je rečeno ili ono što vidimo. Frontalni režanj, koji se razvija do otprilike dvadesete godine, može biti oštećen gledanjem televizije. Zato su za djecu i mlade da rade nužne aktivnosti koje jačaju vlakna u tom dijelu mozga i spajaju neurone poput jednostavnog računanja ili čitanja na glas (Sigman, 2010). Osim toga, istraživanja su utvrdila vezu između pretjeranog gledanja televizije u ranom djetinjstvu i kašnjenja u kognitivnom, jezičnom i socioemocionalnom razvoju. Pretpostavlja se da su uzroci tome izloženost neprikladnim sadržajima, smanjena interakcija s roditeljima i slabije obiteljsko funkcioniranje. Korištenje medija oduzima vrijeme za druge aktivnosti poput čitanja i hobija te smanjuje sudjelovanje u društvenim aktivnostima izvan kuće. Rani početak korištenja medija i nekvalitetan sadržaj kod djece predškolske dobi su značajni prediktori lošijeg funkcioniranja kontrole impulsa, samoregulacije, mentalne fleksibilnost i sposobnosti razumijevanja drugih (Šašić i Rodić, 2021).

U obzir treba uzeti i negativne poruke na televiziji zbog kojih dijete može razviti poremećaje spavanja, prehrane, a kod djece koja provode pred televizorom duže vrijeme, može se zabilježiti povišen kolesterol pa i sklonost povredama i depresiji (Mlinarević, 2004).

Svi ovi podaci ukazuju na emocionalne i kognitivne poteškoće koje mogu nastati prekomjernim gledanjem u ekrane i izloženošću neprikladnim sadržajima. Međutim posljedice ne ostaju samo na tome, već mogu biti i vezane uz tjelesno zdravlje. Na to upozorava i Jularić (2022) koja piše da se prekomjernom upotrebom medija podupire sjedilački način života. Djeca i odrasli kreću se manje nego ikada. Ona ukazuje na mnoga istraživanja koja su dobila rezultate da se vrijeme provedeno ispred televizije ili bilo kojeg drugog zaslona povezuje s povećanim indeksom tjelesne mase. To potvrđuje i činjenica da pretila djeca vikendom provode vrijeme pred ekranom duže od 3 sata u usporedbi s djecom koja nisu pretila. Đuran i suradnici (2019) dugu izloženost ekranima također povezuju s konzumiranjem obroka pred njima. Na taj način djeca ne osvještavaju količinu hrane koje pojedu. Tijekom boravka ispred ekrana često se poseže za visokokaloričnom hranom. Time se podupiru propagandni programi koji su fokusirani pretežito na hranu koja je bogata mastima i šećerima poput slatkiša, sokova i brze hrane.

5.1.2. Mediji i nasilje

Mediji, prije svega televizija i internet postaju odgojitelji mlađih generacija. Roditelji zbog užurbanog života provode sve manje vremena sa djecom i sve ih manje podučavaju i usađuju moralne vrijednosti. Tu ulogu prepuštaju medijima, a da pritom nisu svjesni negativnih strana masovnih medija i lošeg utjecaja koji mogu imati na njihovu djecu. Jedna od tih negativnih strana upravo je nasilje u medijima. Postoji više definicija nasilja, a jedna od njih odnosi se na medijsko te ga opisuje kao povredu nečije fizičke i emocionalne dobrobiti.

Postoje dvije vrste učinaka nasilnih sadržaja u medijima, a to su kratkoročni i dugoročni. Kratkoročni podrazumijevaju učinke koji se javljaju netom nakon izloženosti medijski agresivnim sadržajima. Dugoročni se javljaju nakon izlaganja velikom broju takvih sadržaja tijekom duljeg perioda, od nekoliko tjedana i mjeseci. Dugoročne je učinke teže mjeriti od kratkoročnih jer se javljaju postepeno te ih je jednom kad postanu vidljivi teško povezati s uzrokom (Ciboci i sur., 2011).

Gledajući ubojstva i uništavanje stvari, djeca uče da stvari, životi ljudi i ostalih živih bića nemaju nikakvu vrijednost (Mlinarević, 2004). Mnogi stručnjaci potvrđuju povezanost između drastičnog i detaljnog prikazivanja ubojstava i samoubojstava i njihovog porasta u stvarnom životu. Nakon niza ubojstava i samoubojstava, slijedi masovni šok koji trenutno osvještava težinu problema, ali nema ozbiljnih promišljanja i konkretnih akcija u traženju uzroka i saniranju posljedica (Mandarić, 2012).

Ciboci i suradnici (2011) nadalje navode učinke koji se odnose na medije. Oni mogu biti fiziološki, emocionalni i kognitivni. Fiziološki su nesvjesni i odnose se na tjelesne procese poput otkucaja srca, krvnog tlaka, ritma disanja, znojenja... Primjer pojave takvih učinaka pojavljuje se tijekom gledanja horor filmova tijekom čega može doći do ubrzanog disanja i znojenja dlanova. Zanimljiva je činjenica da višestrukom izlaganju takvim sadržajima tijelo razvija otpornost i dolazi do navikavanja na povišen krvni tlak i otkucaje srca. Emocionalni učinci temelje se na fiziološkim, ali su u odnosu na njih svjesni i iskazuju se na pozitivan (iskazivanje ljubavi) ili negativan način (iskazivanje straha, mržnje, bijesa). Stalna izloženost nasilju u medijima dovodi do navikavanja i na emocionalnom području te se javlja veća tolerancija prema takvim sadržajima što za posljedicu ima desenzibilizaciju i smanjenje empatije. Kognitivni učinci su oni kojima se na temelju novih informacija osoba uči novim oblicima ponašanja. Tako promatranjem nasilnih sadržaja gledatelji mogu naučiti određene obrasce ponašanja koje se mogu javiti i u stvarnom životu. Nasilni sadržaji mogu dovesti do mijenjanja ljudskih stavova i načina razmišljanja o nasilju te utječu na promjene ponašanja, a može doći i do oponašanja. O toj pojavi piše i Sindik (2011) koji navodi da su počevši s Bandurom 60-ih godina, istraživači mnogo puta potvrdili da djeca mogu naučiti nove oblike agresije gledanjem nasilnih filmskih junaka. Promatranjem nasilja, djeca oponašaju nasilne sadržaje koje gledaju te na taj način postaju tolerantniji prema agresiji. Agresivnija djeca sklonija su i gledati televizijske emisije u kojima je prisutno nasilje. One kod djece mogu izazvati strah, agresivnost, intelektualnu pasivnost i emocionalne krize te negativno utjecati na razvoj mašte i kritičkog razmišljanja, pa čak ostaviti i somatske posljedice.

Ako se usredotočimo isključivo na predškolski uzrast onda postoji vrlo snažan oslonac u raznim istraživanjima da je nasilje sastavni dio crtića za djecu. Agresivno ponašanje prema vršnjacima povećava se nakon gledanja nasilnih crtića koji nasilje ne prikazuju na humorističan

način. Zato su djeca zbunjena porukama roditelja i odgojitelja kada im govore da se ne tuku i ne vraćaju drugima (Ciboci i sur., 2011).

Kao negativan faktor, navodi se i nasilje preko interneta. Ovaj oblik nasilja služi se elektroničkom poštom, blogovima, MMS porukama i SMS porukama, telefonima, web-stranicama (Mandarić, 2012). On uključuje izloženost djeteta od napada drugog ili grupe djece putem interneta. Može dovesti do negativnog učinka na dječje opće funkcioniranje, pojma o sebi i depresije (Đuran i sur., 2019). Elektroničko zlostavljanje (cyber-bullying) fenomen je kojim su se stručnjaci intenzivnije počeli baviti početkom 21. stoljeća Društveni znanstvenici u devedesetim godinama prošloga stoljeća nisu mogli ni pretpostaviti da će nove tehnologije dovesti do novih vrsta nasilja, poput elektroničkog (Ciboci i sur., 2011). Ipak, mnogi adolescenti i mladi upuštaju se u virtualno nasilje. Razlog tomu je anonimnost koju virtualni svijet omogućuje. Zbog toga što nasilnik ne djeluje licem u lice već iz "ekranske zasjede", nije u potpunosti svjestan štete koju nanosi drugoj osobi. Većina adolescenata koji su virtualno zlostavljali druge ne vide u svojem ponašanju oblik cyber-bullyinga. Smatraju da nisu htjeli povrijediti drugu osobu. To ukazuje da nisu uvijek svjesni posljedica virtualnog nasilja (Mandarić, 2012).

Djeca najviše vremena provode na društvenim mrežama, a upravo se one često koriste za promoviranje nasilja. Poznati su i slučajevi psihičkog zlostavljanja i dovođenja do samoubojstva putem njih. Štoviše, učenici osnovnih i srednjih škola zakazuju tuče putem Facebooka. Stoga su predstavnici Europske komisije i 17 društvenih mreža, poput Facebooka, potpisali ugovor prema kojem će zajedničkim snagama štititi tinejdžere od cyber-bullyinga i nasilja na internetu (Ružić, 2011). Nadalje, korištenjem društvenih mreža djeca se izlažu zlostavljanju od strane hakera (krađi podataka i autorskih prava, krađi računa, virusima) i seksualnih grabežljivaca jer nemaju dovoljno razvijene kritičke stavove o opasnostima elektroničkih medija (Đuran i sur., 2019). Osim društvenih mreža, i kanali poput YouTubea koriste se za promoviranje nasilja. Zato su čelnici YouTubea odlučili da se uklanjaju video-klipovi koji promoviraju nasilje (Ružić, 2011).

5.1.3. Ovisnost o internetu

Budući da većina djece i mladih posjeduje računalo i stalan pristup internetu, povećava se i rizik od on-line ovisnosti. Dakle, uz cyber-bullying, on-line ovisnost postaje ozbiljan problem (Mandarić, 2012). Ona u posljednja dva desetljeća privlači veliku pozornost kliničara, istraživača i šire javnosti. O ovisnosti možemo govoriti u okolnostima u kojima navike pojedincu postanu

obaveza odnosno kada ne može bez sredstva ovisnosti i kada konkretno ponašanje uzrokuje poteškoće u svakodnevnom psihosocijalnom funkcioniranju. Spada pod bihevioralnu odnosno ponašajnu ovisnost (Hundrić i sur., 2018). Pojedincima kojima internet ima centralnu ulogu u životu odnosi s važnima ljudima gube na važnosti u odnosu na vrijeme provedeno na internetu (Mavar, 2022). Postoje različite vrste ovisnosti koje se mogu pojaviti putem interneta na koje stručnjaci upozoravaju. To su ovisnost o on-line igrama, o pornografiji, virtualnim vezama, o on-line kupovanju, neprestanom ažuriranju informacija (Mandarić, 2012). Suvremena literatura pak dijeli ovisnost o internetu na tri tipa: ovisnost o videoigrama, ovisnost o seksualnim sadržajima i ovisnost o online društvenim vezama (Mavar, 2022).

Ovisnicima je internet u centru života te ih okupira i kada nisu online. Imaju poteškoće s ograničavanjem vremena kojeg provode na njemu, ne mogu kontrolirati svoje ponašanje te tijekom odsutnosti od njega osjećaju nelagodu. On predstavlja bijeg od stresa i neugodnih emocionalnih stanja (Hundrić i sur., 2018). Ovisnost se razvija tako da se vrijeme provedeno na internetu postepeno produžava, a istovremeno dolazi do smanjenja efikasnosti u različitim domenama života (poslu, obitelji, školi). Kod ovisnika su pokušaji samokontrole i samoregulacije korištenja interneta neuspješni, a kao posljedica javlja se uznemirenost, zlovolja, potištenost ili razdražljivost u slučaju da im nije omogućen pristup internetu. Kao i sve ovisnosti, osim što utječe na zdravlje, ovisnost o internetu također utječe na ponašanje i društvene odnose, a pogoršava se kada je u komorbiditetu s drugim mentalnim poremećajima (Mavar, 2022). Zbog ovisnosti o internetu mogu se javiti mnogobrojni zdravstveni i socijalni problemi. Neki od njih su: problemi sa spavanjem, umor koji se javlja zbog neispavanosti, problemi funkcioniranja u akademskom životu i na poslu, pad imuniteta i podložnost bolesti. Zbog sjedilačkog načina života javlja se i manjak bavljenja tjelovježbom. Nadalje, povećan je rizik od sindroma karpalnog kanala, problema s leđima i zamora očiju (Jurman i suradnici, 2017).

Što je dijete kroz razvoj ranije izloženo internetu, veća je šansa da će razviti ovisnost o njemu (Mavar, 2022). To je vrlo problematično obzirom da vrijeme izloženosti medijima raste proporcionalno s porastom dobi, a u suvremeno doba sve mlađa djeca počinju koristiti internet (Jularić, 2022). Osim toga, kao rizični faktor pokazalo se i problematično obiteljsko okruženje. Početak prekomjernog korištenja interneta često se uočava u kasnom djetinjstvu i ranoj adolescenciji. Tada korištenje interneta počinje služiti kao mehanizam za lakše suočavanje sa

stresnim razdobljem života. Ovisnost o internetu značajno raste tijekom adolescencije što označava da je to kritični trenutak za početak rada na prevenciji (Jurman i sur., 2017). Zato se veliki broj istraživanja koja su se bavila pitanjem ovisnosti o internetu usmjerila upravo na adolescente kao posebno osjetljivu populaciju. Kod njih su se kao rizični faktori za razvoj ovisnosti o internetu pokazali muški spol, viši razredi škole, slabiji akademski učinak, depresija, suicidalna ideacija, pripadnost dezorganiziranoj obiteljskoj sredini, član obitelji sa razvijenom ovisnosti o internetu, roditelji s nižim obrazovnim statusom, restriktivni roditeljski stil (Mavar, 2022).

Postoji konsenzus kako potpuna apstinencija od interneta ne bi trebala biti cilj tretmana, već bi se trebala postići apstinencija od njegove problematične primjene. Cilj je ostvariti kontroliranu i uravnoteženu upotrebu interneta (Jurman i sur., 2017). Mavar (2022) navodi da se u svrhu poboljšanja situacije treba usredotočiti na mentalno zdravlje, a ne samo na ovisničko ponašanje. Nadalje, ovisnicima je potrebno pružiti socijalnu podršku u funkciji osnaživanja otpornosti. Time može doći do postupnog smanjenja ovisnosti o internetu. Osim toga, kao preventivna mjera, preporuča se vremensko ograničenje dnevnog korištenja interneta, kao i roditeljski nadzor. Osjetljivijim pojedincima preporuča se pružanje profesionalne i obiteljske podrške kako bi se lakše suočavali sa stresom.

5.1.4. *Cyber-kriminal*

Prema Ružić (2011) pojam cyber-kriminal relativno je nov, a opisuje obilje kriminalnih aktivnosti na internetu. Neke od njih su digitalno piratstvo, narušavanje autorskih prava (skidanje glazbe, knjiga i filmova s interneta), trgovina oružjem i ljudima, pornografija, prostitucija, krađa novca s bankovnih računa i mnogo drugih aktivnosti. Vuletić i suradnici (2014) definirali su ga kao više online radnji koje, između ostalog, na djecu utječu negativno. One uključuju cyber-povrede, odnosno napad na vlasništvo drugih ljudi ili nanošenje štete hakiranjem ili virusnim napadom, cyber-krađe, tj. krađe novca ili vlasništva te prijevare vezane uz kreditne kartice i intelektualno vlasništvo. Također uključuju piratstvo te mnogobrojne druge aktivnosti poput kršenja zakona, govora mržnje i maltretiranja. Problem je što broj lažnih internetskih stranica iz godine u godinu raste, a time i broj žrtava oblika cyber-kriminala.

Nažalost, najčešća meta cyber-kriminalaca su djeca. To dovodi do čitavog niza problema poput dječje pornografije, traffickinga djece, prodaje organa i cyber-bullyinga (Ružić, 2011). Na djecu se najčešće utječe preko glazbe, filmova i igrica. Ondje se sugeriraju nepoželjni oblici

ponašanja. Zbog dječjega istraživačkog duha njima su privlačni upravo oni štetni portali koji promoviraju pornografiju te internetske stranice koje potiču mržnju, širenje glasina i kleveta pod krinkom vijesti. Također su pod utjecajem internetskih stranica koje sugeriraju pojedine oblike autodestruktivnoga ponašanja s temom samoubojstva, anoreksije, nacizma, pobačajnih metoda ili otmice. Konzumacija takvih internetskih sadržaja kao posljedicu mogu imati od psiho-fizičke povrede, razvijanje bolesti, pa i smrt (Vuletić i sur., 2014).

Ružić (2011) nadalje ukazuje na statistiku prema kojoj se na 100 korisnika interneta, najmanje jedan upusti u cyber-kriminal što znači da na 2 milijarde korisnika, 20 milijuna ljudi koristi Internet u kriminalne svrhe. Jurinić i suradnici (2020) navode pak da je statističkih podataka u području cyber-kriminala vrlo malo, a stopa izbjegavanja prijavljivanja kaznenih djela je visoka. Osim toga, problem je što su nove tehnologije omogućile lakše pronalaženje i dijeljenje pornografskog sadržaja, a utjecale su i na uspostavu i širenje online ringova dječje pornografije. Iako su takve organizacije postojale i prije pojave interneta, prelaskom na novu platformu njihov se način funkcioniranja promijenio. Upravo mogućnost da svaka osoba dobiveni sadržaj s lakoćom prosljedi dalje, ubrzala je sam proces njegova širenja te je utjecala na promjenu u ulogama, učinivši od svakog potrošača ujedno i potencijalnog distributera. Iako je ovo vrlo ozbiljan problem s kojim se društvo treba hitno uhvatiti u koštac, prema Ružić (2011) borba protiv pornografije je uzaludna. To priznaju i policijski organi. Svakodnevno se zatvori ogroman broj stranica, ali istovremeno i otvori isti broj novih. Problem s pornografijom se sastoji i u tome da gotovo nitko nije u stanju nadgledati što mladi ljudi i djeca gledaju na internetu. Tako su sadržaji koji bi trebali biti zabranjeni maloljetnicima dostupni. Čak ni programi zaštite u nekim slučajevima ne pomažu.

Još neke od aktivnosti koje uključuju kriminal su takvozvani phishing (pecanje) i cyber-stalking (cyber-uhođenje). Phishing predstavlja već uobičajen način krađe identiteta putem elektroničke pošte ili poruke. Zlonamjernik namamljuje korisnika određenoga računa da oda svoje podatke ne bi li za uzvrat mogao koristiti neku internetsku uslugu. Zbog ekonomije, koja se odvija on-line, od bankovnih transakcija do on-line shoppinga, krađa bankovnoga računa, odnosno kreditne kartice, postaje uistinu lak posao. Cyber-stalking omogućuje nekom anonimnom osvetniku i predatoru da žrtvu danonoćno prati i kontrolira. Ta žrtva nema načina da sazna tko se krije iza ove vrste zlostavljanja. Cyber-prostor tako postaje novo bojno polje, prostor u kojemu rastu ilegalni poslovi i vrste kriminala (Vuletić i sur.,2014).

Sa problemom cyber-kriminala u svrhu zaštite djece različite zemlje bore se na svoj način. U Francuskoj su blokirane terorističke stranice kao i one sa dječjom pornografijom. Ondje je vlada pozvala korisnike interneta da obavještavaju nadležne ukoliko naiđu na takve stranice. U Njemačkoj je donesen zakon o blokiranju stranica s dječjom pornografijom. Ovaj zakon u potpunosti je identičan onima koji su usvojeni u Britaniji, Italiji i skandinavskim zemljama. Neke su od zemalja uvele cenzuru u cilju zaštite stanovništva. U Njemačkoj postoji cenzurirani pretraživački sustav za djecu. U toj bazi postoje samo dozvoljene stranice koje su bez pornografije, nasilja i psovki. I u Finskoj je policija uvela program koji blokira stranice sa sadržajem dječje pornografije. U Rusiji je pak donesen zakon o zaštiti djece od informacija koje štete njihovom zdravlju i razvoju. Zemlje Jugoistočne Europe također su se udružile u borbi protiv cyber-kriminala usvajanjem zajedničke Izjave u Ljubljani 4. lipnja 2002. godine. Nakon toga u Beogradu, 29. rujna 2002. godine, na međunarodnoj Konferenciji o razvoju telekomunikacija, predstavnici vlada zemalja članica potpisali su Agendu za razvoj informacijskog društva. Nju su potpisali Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Makedonija, Srbija i Crna Gora i Moldavija. Između ostalog, potpisnici Agende obvezali su se da će se zajedničkim snagama boriti protiv ilegalnih sadržaja i spama te ograničavati štetni sadržaj njegovim ocjenjivanjem. U zemljama Jugoistočne Europe usvojen je i dokument Inicijativa za razvoj informacijskog društva. Naravno, zemlje u kojima je broj internet-korisnika relativno mali u usporedbi s ostatkom Europe, još uvijek nisu toliko pogođene cyber-kriminalom (Ružić, 2011).

5.1.5. Reklame

Televizijska reklama je vitalna, umjetnička forma koju karakterizira vizualna raskoš, simbolične poruke i različite retoričke figure. Televizija pak ima marketinšku ulogu, a njezin je cilj direktno ili indirektno reklamiranje proizvoda u programu. Jačanjem uloge interneta povećava se i broj oglašivačkih poruka putem njega (Nakić i sur., 2017).

Djeca su najotvorenija za različite reklamne poruke koje oblikuju njihov stav o svijetu (Mlinarević, 2004). Ona su marketinškim porukama izložena od najranije dobi. U dobi do tri godine roditelji određuju njihove potrebe, no već im u dobi od tri do četiri godine dopuštaju ograničeni izbor (Nakić i sur., 2017). Sve je više oglašivača koji to iskorištavaju, a zbog toga i završavaju na sudu i plaćaju visoke kazne. Često se iskorištavaju i za prikazivanje reklama koje obično nemaju nikakve veze s njihovim doživljajem svijeta, ali imaju s tržišnom utakmicom i potrošnjom (Mlinarević, 2004.) Sve češće se prijavljuju i slučajevi iskorištavanja djece u političkim kampanjama (Ciboci i sur., 2011). Na djecu se cilja u reklamama jer imaju nedostatak kritičnosti i manjak iskustva koji bi im omogućio stvaranje jasnih mišljenja i stavova naspram onoga što gledaju. To ih čini idealnim potrošačima.

Nakon što su nagovoreni na kupnju, djeca potrošači ne pitaju za cijenu, prvenstveno zato što još uvijek ne razumiju vrijednost novca. Ona ne razmišljaju koliko im je željeni proizvod doista potreban, već reagiraju impulzivno. Djecom se manipulira i privlači ih se na različite načine koji obično uključuju šarene, vesele i melodične reklame koje koriste animirane likove (Legović, 2011).

Dokazano je da djeca preferiraju proizvode koji se često oglašavaju. Provedena istraživanja pokazala su da su ključni proizvodi za oglase usmjerene na njih žitarice, restorani brze hrane, bomboni, bezalkoholna pića i igračke (Nakić i sur., 2017). Legović (2011) također kao problem navodi takve reklame. U njima se nikada ne promoviraju cjeloviti obroci poput zdravog doručka ili ručka. Zanimljivo je da su akteri takvih reklama idealne tjelesne težine. Osim prehrambenih proizvoda Nakić i suradnici (2017) navode da su im marke najzanimljivije jer postaju sastavni dio njihove osobnosti. Nadalje, Legović (2014) napominje da se osim igračaka i proizvoda namijenjenih njihovoj dobi, nerijetko djecom manipulira u svrhu kupovine proizvoda i usluga koji im uopće nisu namijenjeni. Neke od njih su omekšivači, automobili, životna osiguranja. To se radi kako bi se indirektno utjecalo na potrošnju njihovih roditelja i obitelji. Isto tako, neke se

reklame obraćaju roditeljima ukazujući im na činjenicu da je njihovo dijete nesretno te se potiče njihova hitna reakcija.

Ovi podaci ukazuju potrebu razgovora roditelja s djecom. Važno im je i osvješćivati razliku između potreba i želja. Iako mala djeca taj koncept još ne razumiju, važno je od najranije dobi ostvariti dijalog i poticati ih da kritički razmišljaju.

5.1.6. Negativni prikaz djece i mladih u tiskanim medijima

Mediji često izvještavaju o djeci bez obzira o kojoj se temi radi. Unatoč postojanju propisa koji reguliraju način izvještavanja, istraživanja su pokazala da novinari, urednici i ostali medijski djelatnici ne poštuju zadane odredbe. Novine se vode profitom te često podliježu senzacionalizmu što dovodi do kršenja dječjih prava. Kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, djeca su često na naslovnim stranicama novina. Naime, na takav se način pokušava zainteresirati čitatelje i potaknuti kupce da nabave svoj novinski primjerak. Uređivačka je politika u konačnici svedena na pritisak oglašivača (Boko, 2021).

Izvještavanje o djeci najčešće se svodi na izvještavanje o nasilju među djecom i nad djecom. Rijetko se analiziraju uzroci toga. Količina izvještavanja o nasilju među maloljetnicima se iz godine u godinu povećava. Pritom dolazi do drugih problema poput generaliziranja na temelju pojedinačnih slučajeva, prikazivanja djece kao opasne i okrutne. Zabrinjavajući je i veliki publicitet koji se pridaje takvim temama. Istraživanje Ciboci i suranika (2011) pokazalo je da se na prvom mjestu 2010. godine izvještavalo o nesretnim prometnim slučajevima u kojima su sudjelovala djeca. Druga i treća najzastupljenija tema bile su nasilje među djecom i zlostavljanje djece od strane druge djece. To je istraživanje potvrdilo da mediji najčešće izvještavaju o negativnim stvarima kada su u pitanju djeca. Osim navedenih tema, neke od ostalih bile su kriminalne i prekršajne aktivnosti djece, seksualno zlostavljanje djece koje su počinili odrasli, djeca s teškoćama u razvoju, nasilje u obitelji te bolesti djece i maloljetnika. Afirmativne teme poput dječjih postignuća i prilozi o djeci kao sudionicima kulturnih manifestacija gotovo nisu bile prisutne. Mandarić (2012) također upućuje na brojne naslove tiskanih medija koji prikazuju mlade na negativan način. Javnost gleda na njih kao na rizičnu društvenu skupinu. U medijima dominiraju opisi mladih kao aktera razbojstava, ubojstava i samoubojstava, konzumenata alkohola, duhana i droge, neodgovornih u školi i na fakultetu, aktera teških prometnih nesreća i nesposobnih za dobra djela. Nadalje, Majstorović i suradnici (2023) potvrđuju da mediji obično izvještavaju i o zlostavljanoj djeci

stavljajući fokus na pojedinačne slučajeve umjesto da ga stave na prevenciju i rasprave o zlostavljanju djece kao širem društvenom problemu.

Boko (2021) objašnjava da prilikom prikazivanja međuvršnjačkih sukoba dolazi do povrede dječje privatnosti jer je na direktan ili indirektan način otkriven identitet sudionika u sukobu. Upravo su roditelji ili skrbnici često oni koji plasiraju privatne informacije i medijima otkrivaju identitet djeteta. Naime, često su ogorčeni zbog toga što odgojno-obrazovne ustanove nisu poduzele adekvatne mjere u sprječavanju nasilja. Zbog toga se obraćaju novinarima kako bi oni prikazali stvarnu situaciju u vrtićima i školama. Osim što roditelji tako ugrožavaju privatnost djece, oni to često čine i zbog vlastitih ciljeva. Narušavanje i iskorištavanje djetetove privatnosti događa se u situacijama u kojim su majka i otac djeteta u međusobnom sukobu ili kada je u pitanju rastava braka. Roditelji tada medijskim izlaganjem djeteta nastoje izvršiti pritisak na bivšeg bračnog druga ili partnera, ocrniti ga u javnosti ili ostvariti neki svoj interes. Takva manipulacija djecom učestala je kada su u pitanju poznati i slavni roditelji. Svakako, u takvim trenucima odgovornost snose i mediji koji su objavili sadržaj.

Ciboci i suradnici (2011) nadalje tvrde da je u nekim novinama uočeno nerazumijevanje i ismijavanje zabrane tjelesnog kažnjavanja, zagovaranje strogog kažnjavanja i izoliranja djece počinitelja nasilja. Prisutan je stav da počinitelji nisu djeca, već okorjeli nasilnici. Negativna percepcija je djece koje se povremeno agresivno ponašaju zbog dojma koji su ostavili slučajevi teškog nasilja počinjeni od strane maloljetnika. Tada ponekad dolazi i do javnog linča, bez utvrđivanja uzroka takvog ponašanja. Svako izvještavanje u negativnom kontekstu ima loše posljedice za dijete. Neke od njih mogu biti dugoročne poput stvaranja loše slike o sebi, zatvaranja u sebe i depresije.

Iako je posljednjih godina značajno porastao broj istraživanja o zastupljenosti djece u hrvatskim medijima, tema zlostavljanja djece u medijima i dalje je nedovoljno zastupljena (Majstorović i sur., 2023).

5.2. Pozitivan utjecaj medija na djecu

Iako je većina istraživanja fokusirana na negativne utjecaje medija, potrebno je sagledati širu sliku te prihvatiti činjenicu da ipak nije nužno takva situacija. To tvrdi i Jularić (2022) govoreći o potrebi uvođenja pozitivne medijske psihologije i istraživanja koja pokazuju pozitivan utjecaj medija na djecu i mlade jer je većina istraživanja usmjerena samo na negativne efekte.

Isto tako, Jularić (2022) nadalje objašnjava pozitivne strane medija. Tvrdi da visokokvalitetni sadržaji mogu potaknuti razvoj pismenosti, računanja i prosocijalnih vještina u djece. Zato je važno da ona budu izložena prosocijalnim sadržajima u medijima. Osim prosocijalnog ponašanja, izlaganjem ovakvim sadržajima dijete će razvijati i empatiju te pokazivati nižu razinu agresivnog ponašanja. Nadalje, digitalna tehnologija može pomoći djeci kod vizualiziranja težih koncepata i omogućuje učenje kroz akciju pružajući mogućnost stvaranja i istraživanja. Osim toga, Đuran i suradnici (2019) smatraju da integriranjem različitih medija, djeca kreiraju i proširuju svoje kognitivne, psihičke, kreativne i socijalne kvalitete. Oni postaju aktivni sudionici procesa učenja jer između medija i djeteta postoji dijalog. Mediji zahtijevaju aktivnost djeteta u potrazi za informacijama. Ono prelazi s jednog predmeta na drugi povezani predmet. Interaktivnost djetetu omogućuje biranje, ali i povratno djelovanje na medij u stvarnom vremenu.

O televiziji se također većinom govori u negativnom kontekstu. Da nije takav slučaj tvrdi Jularić (2022) navodeći da i ona može pomoći djeci kod učenja. To potvrđuju istraživanja u kojima je utvrđen njezin utjecaj na stjecanje širokog spektra novih znanja, akademskih, komunikacijskih i interpersonalnih vještina te na pobuđivanje novih interesa. Mataušić (1992) isto tako piše da gledanje televizije kod djece potiče bolje shvaćanje perspektive, slaganje pojedinačnih slika u seriju jedne radnje i smisao za simbolično značenje slike. Informacija koja je posredovana televizijom bolje se pamti od one koju je posredovao radio. Prema tome, ona može biti pomagalo u učenju. Zato je važno omogućiti djeci izlaganje kvalitetnim emisijama koje će posredovati znanje i razvijati maštu bez prelaženja razina njihova emocionalnoga razvoja.

Osim televizije, različite vrste medija mogu se korisno primijeniti u svakodnevnom životu. Oni stvaraju povoljne uvjete za razvoj djece omogućavanjem razumijevanja globalnih pitanja poput ratova, nuklearnih prijetnji, bolesti, gladi, beskućništva i siromaštva (Đuran i sur., 2019). Mediji omogućavaju rušenje granica među ljudima. Upozoravaju na korupciju i zloupotrebu

povjerenja te imaju mogućnost smanjiti razlike između siromašnih i bogatih zemalja dostupnošću najnovijih znanstvenih dostignuća i upoznavanjem kulture drugih naroda bez obzira na prostornu udaljenost (Nakić i sur., 2017). Štoviše, mogu služiti promoviranju te kulturne različitosti i podučavanju tolerancije (Đuran i sur.,2019). Također, ako se koriste u prave svrhe, mogu potaknuti na određeno pozitivno ponašanje, doprinijeti razvoju društva u cjelini te poticati maštu i kreativnost (Jurčić, 2017).

Dobro je da roditelj podržava dijete u uporabi medija ako je to u ispravne svrhe i u odgovarajućim količinama radi stjecanja kompetencija koje su potrebne za odrastanje i školovanje u vremenu informacijsko-komunikacijske tehnologije. Mediji su se pokazali kao prilika za razvoj i širenje vokabulara, osobito stranih jezika. Djeca rane i predškolske dobi govore stranim jezicima kod kuće, a glavni doticaj s njima omogućuju im televizija ili internet (Jularić, 2022). Đuran i suradnici (2019) navode da se mogu koristiti i kao nastavni program za učenje i vježbe, baze podataka i alata, igre za učenje, pokuse i simulacije te kompleksna komunikacijska i kooperacijska okruženja. Nadalje, zahvaljujući medijima moguće je brzo provjeriti znanje stečeno od strane učenika kroz igru. Da mogu pomoću u učenju ukazuju i istraživanja o korištenju suvremenih medija u procesu obrazovanja. Ona pokazuju da informatička tehnologija potiče mentalni proces djeteta, ima pozitivan učinak na hipotetsko razmišljanje i logičku analizu, a računalne igre potiču razvoj okulomotorne koordinacije. Pomoću računala, odnosno interneta, moguće je i lakše učenje na daljinu koje može biti posebno korisno za djecu sa zdravstvenim problemima.

Vodovnik (2023) piše o važnosti knjige kao medija i pozitivnog utjecaja koju ona ima na dijete. Tvrdi da je važno djetetu čitati što više različitih knjiga jer će na taj način učiti o različitim svjetovima, kulturama, junacima, temama, stilovima, žanrovima i postupno otkrivati svoje interese. Također, knjiga će obogatiti njegov unutarnji svijet. Iako su roditelji danas preopterećeni te se ponekad nemaju vremena posvetiti djetetu na odgovarajući način, važno je da, unatoč brzom tempu života i brzom razvoju moderne tehnologije, odvoje vrijeme za čitanje s djecom. Ono bi trebalo postati sastavni dio obiteljske svakodnevice – ritual ili dobra navika poput pranja zubi. Budući da se interes za čitanje najčešće razvija u ranom djetinjstvu, ključno je dijete od malih nogu upoznati s knjigom i poticati ga na ovu aktivnost jer se time povećava mogućnost da ono postane čitatelj za cijeli život. Na taj se način razvija pozitivan odnos prema knjigama što će djetetu znatno olakšati

učenje u kasnijim godinama. Osim toga, čitajući djetetu, kvalitetno i korisno provodimo zajedničko vrijeme s njim. Smisao ranog čitanja je razgovor, istraživanje i zabava s djetetom.

Što se tiče radija kao medija, gotovo ne postoje istraživanja u kojima su prikazani njegovi pozitivni, kao ni negativni utjecaji na djecu. Ona koja su provedena, odnose se na sadržaj koji mladi slušaju i vrijeme koje provode slušajući ga te su većinom starija istraživanja. To dovodi do zaključka da radio među djecom nije popularan medij, a i većina odraslih danas ga koristi kao pozadinsku kulisu obavljajući neke druge aktivnosti.

Novine se pak prema djeci odnose većinom s negativnog stajališta te se ne drže smjernica niti poštuju zakone o pravima djece. Većina dostupnog sadržaja na tu temu također je starijeg vijeka. Još je uvijek najobuhvatnije istraživanje na tu temu ono koje su proveli Ciboci i suradnici 2011 godine. Iz njega se da zaključiti da novinari stvaraju dojam društva o djeci. Prema tome, pozitivni utjecaji koji novine, a time i društvo mogu imati na djecu mogu se ostvariti putem reportaža koje se na pozitivan način odnose prema djeci, npr. njihova pozitivna ponašanja i događaji u kojima su sudjelovala, uspjeh u školi.

6. Zaključak

Ljudi su već od najranijih vremena pokazivali interes za medijima. Od tiskovina koje su svojedobno promijenile svijet i način komuniciranja do suvremenog doba koje je svojim napretkom na različitim područjima donijelo komunikacijsku revoluciju. Može se zaključiti da su mediji neizbježan dio života svakog pojedinca te je besmisleno bježati i zatvarati oči pred tom činjenicom.

Postoji više vrsta medija te su u različitoj količini i na različite načine prisutni u životima i odgoju djece. U moderno doba, knjige i radio sve su više ostavljeni po strani te je interes za njih od strane djece pao u drugi plan. Knjige se najviše koriste u obrazovne svrhe. Hoće li biti dio djetetova odrastanja i imati veću ili manju ulogu u životu djece, uvelike određuju roditelji, prvenstveno svojim navikama i stavovima prema ovoj vrsti medija. Čitanjem knjiga djetetu od najranije dobi, ono razvija pozitivan odnos prema tom mediju što ga s vremenom potiče na samostalno korištenje istog. Prema tome, može se zaključiti da roditelji sami kreiraju stav prema medijima, a utjecaj knjige neizmjerljivo je važan za sve aspekte razvoja djeteta.

Novine pak kreiraju dojam društva o djeci te na taj način posredno utječu na stav o njima, ali i same djece prema sebi. Potrebno je obratiti veću pažnju tijekom izvještavanja o djeci i ostaviti senzacionalizam po strani kada su ona u pitanju. Negativni naslovi koji ih demoniziraju i naglašavaju negativne događaje i situacije utječu na razvoj slike o sebi. Iako bi se dalo zaključiti da ih djeca ne konzumiraju u tolikoj količini kao odrasli, svakodnevnim naslovnicama oblikuju način na koji ih društvo doživljava.

Televizija i internet imaju sve veći utjecaj na razvoj, obrazovanje i cjelokupan život djece. Sve je više onih koji ih koriste kao jedini način opuštanja i odmora te posežu za njima jer je tako lakše i brže "*smiriti*" dijete u nedostatku vlastita slobodnog vremena. Takav način odgoja postaje sve više prisutan. Važno je osvijestiti utjecaj roditelja njima samima na navike koje stvaraju djeci svojim ponašanjem. Internet je medij koji donosi sve više dilema, ali je činjenica da je postao neizbježan medij koji se može koristiti u pozitivne i negativne svrhe. Iako se većina istraživanja osvrće na negativan utjecaj interneta na razvoj djeteta, nije sve tako crno. On može pomoći u obrazovanju i biti koristan medij ukoliko je osoba koja ga koristi medijski pismena.

Ono što se može zaključiti iz ovog rada je da mediji nemaju samo pozitivan ili negativan utjecaj na djecu i njihov razvoj. Koliko će napraviti štetu ili pomoći ovisi u koju se svrhu i u kojoj

količini koriste. Prema tome, najvažnije je kod djece i mladih od najranije dobi raditi na razvijanju medijske pismenosti. Zato je važno educirati i roditelje, odgojitelje, učitelje i sve one koji djetetu služe kao uzor. Prvenstveno se ne smije zaboraviti autoritet koji roditelji trebaju imati. Najvažniji su model djeci prema kojima ona stvaraju sliku svijeta oko sebe te su im ogledalo za vlastito ponašanje. Iako je moderno doba obilježeno poslovnim zadacima i manjkom slobodnog vremena, odgovornost prema djeci i za njihov odgoj trebaju biti i ostati na prvom mjestu. Posvećivanje vremena djetetu omogućuje im sretnije i sigurnije djetinjstvo te će se dugoročno isplatiti.

LITERATURA

- Begić, M. A., Golek, M. (2017). Savjest i autoritet. Međuovisnost u moralnom odgoju pojedinca. *Služba Božja*, 57(1), 41-64. <https://ojs.kbf.unist.hr/index.php/sb/article/view/50/39>
- Boko, A. (2021). Zaštita privatnosti djece u hrvatskim medijima: propisi i praksa. *Mali Levijatan: Studentski časopis za politologiju*, 8(1), 161-174. <https://hrcak.srce.hr/265901>
- Brakus, A. (2015). Mediji i marketing. *In medias res: Časopis za filozofije medija*, 4(7), 1096-1103. <https://hrcak.srce.hr/152198>
- Briggs, A. , Burke, P. (2011). *Socijalna povijest medija – od Gutenberga do interneta*. Pelago.
- Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (2011). Kako je nasilje preko medija ušlo u naše domove. U I. Kanižaj i L. Ciboci, *Djeca medija – od marginalizacije do senzacije* (str. 11-34). Matica hrvatska.
- Ciboci, L., Kanižaj, I. , Labaš, D. (2011). Djeca u svijetu interneta: zatočenici virtualnog svijeta. U D. Labaš, *Djeca medija – od marginalizacije do senzacije* (str. 35-64). Matica hrvatska.
- Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (2011). Zaštita prava djece u medijima: iz prakse ureda pravobraniteljice za djecu. U M. Flego, *Djeca medija – od marginalizacije do senzacije* (str. 65-82). Matica hrvatska.
- Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (2011). Djeca u dnevnim novinama. U L. Ciboci, H. Jakopović, S. Opačak, A. Raguž, P. Skelin, *Djeca medija – od marginalizacije do senzacije* (str. 103-167). Matica hrvatska.
- Dodig Hundrić, D., Ricijaš, N., Vlček, M. (2018). Mladi i ovisnost o internetu – pregled suvremenih spoznaja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 54(1), 123-137. <https://hrcak.srce.hr/203885>
- Đuran, A., Koprivnjak, D., Maček, N. (2019). Utjecaj medija i uloga odraslih na odgoj i obrazovanje djece predškolske i rane školske dobi. *Communication Managment Review*, 4(1), 270-283. <https://hrcak.srce.hr/223682>

- Ilišin, V., Marinović Bobinac, A., Radin, F. (2001). *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Jularić, M. (2022). Utjecaj medija na djecu rane i predškolske dobi – perspektive roditelja. *Život i škola: Časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, 18(1-2), 147-160. <https://hrcak.srce.hr/289586>
- Jurčić, D. (2017). Teorijske postavke o medijima - Definicije, funkcije i utjecaj. *Mostariensia: Časopis za društvene i humanističke znanosti*, 21(1), 127–136. <https://hrcak.srce.hr/190208>
- Jurinić, J., Vejmelka, L., Galiot, M. (2020). *Seksualno iskorištavanje djece na internetu: od povijesnog prikaza do suvremenih trendova*, 4, 404-424. https://policijska-akademija.gov.hr/UserDocsImages/06_nakladnistvo/policijska_i_sigurnost/2020/4/6%20PI S%20Broj%204-20-9.pdf
- Jurman, J., B. Maršanić V., Paradžik, L.J., K. Bolfan, L.J., Javornik, S. (2017). Ovisnost o internetu i video igrama. *Socijalna psihijatrija*, 45(1), 36-42. <https://hrcak.srce.hr/178945>
- Legović, T. (2011). Manipuliranje djecom u televizijskome oglašavanju. *Drugost: Časopis za kulturalne studije*, 2, 82-88. <https://hrcak.srce.hr/en/file/102575>
- Majstorović, D., Popović, S., Vilović, G. (2023). Zlostavljanje djece i medijska etika: prikaz žrtava i korištenje ugrožavajućih praksi u dnevnim novinama u Hrvatskoj. *Ljetopis socijalnog rada*, 30(1), 9-33. <https://hrcak.srce.hr/306602>
- Mandarić, V. (2012). Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovna smotra*, 82(1). 131-149. <https://hrcak.srce.hr/79236>
- Mataušić, M. (1992). Masmediji i obitelj. *Obnovljeni život: Časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 47(6), 542-556. <https://hrcak.srce.hr/file/82617>
- Mavar, M. (2022). Ovisnost o internetu kod adolescenata. *Acta ladertina*, 19(1), 107-127. <https://hrcak.srce.hr/285134>
- Miljan, Z. (2013). Dječje radosti 19. stoljeća – slikovnica – edukativna dječja igračka, *Povijest u nastavi*, 21 (1), 1-21. <https://hrcak.srce.hr/120404>

- Mlinarević, V. (2004). Dijete i televizija. U N. Babić (Ur.), S. Irović (Ur.), Z. Redžep-Borak, (Ur.), *Rastimo zajedno*. Centar za predškolski odgoj: Visoka učiteljska škola: Grafika.
- Mučalo, M. (2010). Radio: medij neiskorištenog povjerenja. *Medijske studije*, 1(1-2), 78-89. <https://hrcak.srce.hr/76703>
- Nakić, M., Šimunić Cvrtila, R., Šošić, D. (2017). Utjecaj masovnih medija na prehrambene navike u djece od jedanaest do četrnaest godina – analiza slučaja. *Ekonomski pregled*, 68(3), 319-337. <https://hrcak.srce.hr/184599>
- Nikodem, K., Kudek Mirošević, J., Bunjevac Nikodem, S. (2014). Internet i svakodnevne obaveze djece. Analiza povezanosti korištenja interneta i svakodnevnih obaveza zagrebačkih osnovnoškolaca. *Socijalna ekologija: Časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, 23(3), 211-236. <https://hrcak.srce.hr/137657>
- Oblak, T. (2002). Internet kao medij i normalizacija kibernetskog prostora. *Medijska istraživanja: Znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 8(1), 61-76. <https://hrcak.srce.hr/23357>
- Peran, S., Raguž, A. (2019). Odnos i značenje medijskog odgoja u dječjim vrtićima: pravila i medijski izazovi. *Communication Management Review*, 4(1), 216-231. <https://hrcak.srce.hr/223679>
- Peruško, Z. (2011). *Uvod u medije*. Naklada Jesenski i Turk: Hrvatsko sociološko društvo.
- Ružić, N. (2011). Zaštita djece na Internetu. *Nova prisutnost: Časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 9(1), 155-169. <https://hrcak.srce.hr/72422>
- Sapunar, M. (2000). Radio u 21. stoljeću. *Politička misao: Časopis za politologiju*, 37(1), 205-210. <https://hrcak.srce.hr/27494>
- Sigman, A. (2010). *Razmažena generacija*. Ostvarenje d.o.o..
- Sindik, J. (2011). Kako roditelji percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu?. *Medijska istraživanja: znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 18(1), 5-32. <https://hrcak.srce.hr/85379>

- Sindik, J., Veselinović, Z. (2010). Kako odgojiteljice percipiraju utjecaj medija na predškolsku djecu?. *Medijska istraživanja: Znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 16(2), 107-133. <https://hrcak.srce.hr/63943>
- Šimić Šašić, S., Rodić, M. (2021). Korelati korištenja medija kod djece predškolske dobi. *Nova prisutnost: Časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 19(1), 167-181. <https://hrcak.srce.hr/253820>
- Tomljenović, R., Ilej, M., Banda, G. (2018). *Djeca i mediji: knjižica za roditelje i skrbnike djece*. Agencija za elektroničke medije : UNICEF-ov ured za Republiku Hrvatsku.
- Valković, J. (2016). Utjecaj medija na socijalizaciju. *Riječki teološki časopis*, 47(1), 99-116. <https://hrcak.srce.hr/170107>
- Vlainić, M. (2012). Kako hrvatske dnevne novine izvještavaju o djeci: analiza sadržaja Jutarnjeg i Večernjeg lista. *Medijska istraživanja: Znanstveno-stručni časopis za novinarstvo i medije*, 18(1), 33-59. <https://hrcak.srce.hr/85380>
- Vlašić, F. (2018). Radio i konvergencija medija: komparativna analiza HR Radio Dubrovnika i Central Coast Public radija KUSP. *Medianali: Znanstveni časopis za medije, novinarstvo, masovno komuniciranje, odnose s javnošću i kulturu društva*, 12(15), 33-48. <https://hrcak.srce.hr/195549>
- Vodovnik, M. (2023). Zašto je važno da djeca čitaju?. *Varaždinski učitelj: Digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 6(11), 105-109. <https://hrcak.srce.hr/284399>
- Vonta, T., Balič, F. (2011). Upoznavanje djece sa slikovnicama i knjigama. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu namijenjen stručnjacima i roditeljima*, 17(66), 2-3. <https://hrcak.srce.hr/124175>
- Vuletić, S., Karačić, S. (2014). Bioetičke konotacije interneta. *Diacovensia*, 22(4), 525-558. <https://hrcak.srce.hr/134085>
- Žitinski, M. (2009). Što je medijska pismenost?. *Obnovljeni život: Časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 64(2), 233-245. <https://hrcak.srce.hr/37272>

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

Marija Pavasović